

dr.sc. Božo Skoko

**Imidž Bosne i Hercegovine
iz perspektive njezinih građana i
međusobna percepcija
Bošnjaka, Hrvata i Srba**

dr. sc. Božo Skoko

**IMIDŽ BOSNE I HERCEGOVINE IZ PERSPEKTIVE
NJEZINIH GRAĐANA I MEĐUSOBNA
PERCEPCIJA BOŠNJAKA, HRVATA I SRBA**

Naziv publikacije: Imidž Bosne i Hercegovine iz perspektive njezinih građana i međusobna percepcija Bošnjaka, Hrvata i Srba

Izdavač: Friedrich-Ebert-Stiftung

Autori: dr. sc. Božo Skoko

Za izdavača: Judith Illerhues

Lektura: Mirjana Janjetović

Korice i tehnička pripema: Aleksandar Aničić

Štampa: Amosgraf Sarajevo

Tiraž: 300 primjeraka

Sva prava pridržana od strane Friedrich-Ebert-Stiftung BiH

Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja izdavača.

Friedrich-Ebert-Stiftung ne garantuje za tačnost podataka koji su izneseni u ovoj publikaciji.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

ISBN

COBISS.BH-ID

dr. sc. Božo Skoko

**IMIDŽ BOSNE I HERCEGOVINE IZ
PERSPEKTIVE NJEZINIH GRAĐANA
I MEĐUSOBNA PERCEPCIJA
BOŠNJAKA, HRVATA I SRBA**

*Situacija 2013. i usporedba s rezultatima
istraživanja 2010.*

Sarajevo, 2013. godine

SADRŽAJ

1. Osvrt na prethodno istraživanje	9
2. Metodologija istraživanja	19
3. Rezultati istraživanja	21
3.1 Percepcija Bosne i Hercegovine i međusobnih odnosa tri naroda	21
3.1.1 Zadovoljstvo međusobnim odnosima tri naroda	40
3.1.2 Etnička distanca među narodima u BiH	43
3.2 Stereotipi o pojedinim narodima	49
3.2.1 Stereotipi o Srbima u BiH	52
3.2.2 Stereotipi o Hrvatima u BiH	53
3.2.3 Stereotipi o Bošnjacima u BiH	55
3.3 Imidži pojedinih naroda u Bosni i Hercegovini	57
3.3.1 Imidž Hrvata iz perspektive Bošnjaka i Srba – pozitivne i negativne karakteristike	58
3.3.2 Imidž Bošnjaka iz perspektive Hrvata i Srba – pozitivne i negativne karakteristike	60

3.3.3 Imidž Srba iz perspektive Bošnjaka i Hrvata – pozitivne i negativne karakteristike	62
3.4 Korak prema boljim međusobnim odnosima – Što bi pripadnici susjednih naroda trebali promijeniti u svome ponašanju?	65
3.5 Odgovornost za rat u Bosni i Hercegovini	73
3.6 Imidž Bosne i Hercegovine i pogled u zajedničku budućnost	76
3.6.1 „Definiranje“ Bosne i Hercegovine ..	76
3.6.2 Prevladavanje poteškoća i „redefiniranje“ Bosne i Hercegovine	80
3.6.3 Elementi novog identiteta BiH i konkretnske prednosti	88
4. Zaključak	93

**FRIEDRICH
EBERT STIFTUNG**

1. Osvrt na prethodno istraživanje

„Što Hrvati, Bošnjaci i Srbi misle jedni o drugima, a što o Bosni i Hercegovini?“ – naslov je studije koju je objavila njemačka zaklada Friedrich Ebert Stiftung sa sjedištem u Sarajevu početkom 2011. godine, a u kojoj su objavljeni rezultati opsežnog istraživanja percepcija, stereotipa i imidža o BiH i njezina tri konstitutivna naroda, provedenog u proljeće 2010. godine. Riječ je o prvom takvom istraživanju provedenom među bosanskohercegovačkim građanima¹, kako bi se pokušali utvrditi načini i mogućnosti većeg razumijevanja i suradnje između tri naroda, te istražile mogućnosti postizanja konsenzusa oko prošlosti, sadašnjosti i budućnosti Bosne i Hercegovine.

Istraživanje je, među ostalim, pokazalo kako se Bošnjaci, Hrvati i Srbi, iako žive stoljećima u istoj državi, relativno slabo poznaju i zanimaju za druge, te kako je njihova međusobna percepcija još opterećena stereotipima iz prošlosti i ratnim događanjima. Uglavnom su se pripadnici pojedinih naroda informirali iz „svojih“ medija, a većina tih medija ne daje dovoljno informacija o drugima. Putovanja koja ponajviše

¹ Terensko anketno istraživanje na uzorku od 1.000 ispitanika. Uzorak je bio slučajan i nacionalno reprezentativan, među građanima BiH starijima od 15 godina. Struktura uzorka je približno odgovarala populaciji (Bošnjaci 46%, Srbi 36%, Hrvati 16%, ostali 2%). Voditelj istraživanja je bio autor ove studije.

pridonose razbijanju stereotipa i upoznavanju drugih su relativno slaba unutar BiH.

Analizirajući stereotipe, asocijacije i percepciju jednih o drugima, istraživanje je pokazalo kako su odnosi među svim narodima nedovoljno dobri, te opterećeni međusobnim nepovjerenjem. Kao najpozitivniji odnosi percipirani su oni između Bošnjaka i Hrvata, a zatim između Hrvata i Srba. Najlošijima se percipiraju odnosi između Bošnjaka i Srba.

Uvjetno govoreći, najbolji imidž u BiH imaju Hrvati a međusobno se najnegativnije vide Srbi i Bošnjaci. Istražujući što pojedini narodi najviše „zamjeraju“ drugima i što opterećuje njihove odnose, došlo se do rezultata kako su Hrvati i Bošnjaci imali negativno mišljenje o Srbima zbog rata i nasilja, te su ih smatrali okrutnima i nacionalistima. Srbi i Hrvati su pak Bošnjake smatrali dvoiličnima. Srbi su im zamjerali rat i nasilje, a Hrvati prevelik utjecaj religioznosti na javni život. I jedni i drugi u značajnijoj mjeri su ih smatrali zaostalima. Srbi i Bošnjaci negativno mišljenje o Hrvatima su također temeljili na percepciji njihove uloge u ratu i nasilju. Uz to, Srbi su ih smatrali nadmenima, a Bošnjaci dvoiličnima. I jedni i drugi su ih u značajnijoj mjeri smatrali neiskrenima i hladnima. Dakle, očito je rat bio najveći proizvođač međusobnog nepovjerenja i loših odnosa među narodima, budući da

je većina navedenih kvalifikacija nastala tijekom sukoba ili zbog sukoba. A upravo rat i ratne traume bile su snažno prisutne u svim aspektima života u državi, te su najznačajnije opterećivale odnose među narodima. Međutim, sudeći po istraživanju, nije postojao gotovo nikakav konsenzus među narodima oko uzroka rata u Bosni i Hercegovini, već je svaki narod imao svoje poglede na sukobe tijekom devedesetih godina, i očito svoju istinu, što je jedan od ključnih problema u zatvaranju stranica prošlosti i okretanju budućnosti.

Srbi su najviše smatrali odgovornom međunarodnu zajednicu (56,5% ispitanika) i sve tadašnje političare u bivšoj Jugoslaviji (52,2%). Nakon takve podjele odgovornosti, 43,7% srpskih ispitanika „optužilo“ je prvog bosanskohercegovačkog predsjednika i bošnjačkog lidera Aliju Izetbegovića, a njih 36,8% prvog hrvatskog predsjednika Franju Tuđmana. Čak 18,9% srpskih ispitanika je smatralo kako su sva ratna događanja, stradanja i genocid u BiH posljedica spleta okolnosti. A Slobodana Miloševića odgovornim je smatralo tek 16,1% ispitanika.

Za Bošnjake su nedvojbeno najodgovorniji za ratna zbivanja u BiH bili: Slobodan Milošević (49,9%) i Srbi (43%). Tek na trećem mjestu po odgovornosti bili su svi političari podjednako (31,9%) a onda Franjo Tuđman (26,1%). U odgovornost međunarodne zajednice, za razliku od sugrađana srpske

nacionalnosti, vjerovalo je tek 14,7% Bošnjaka, a u odgovornost svog lidera Alije Izetbegovića tek 5,7% ispitanika.

Stajališta hrvatskih ispitanika nalazila su se negdje „između“ ova dva oprečna stava bošnjačkih i srpskih ispitanika. Bosanskohercegovački Hrvati u najvećem postotku (57,7%) su vjerovali u odgovornost svih tadašnjih političara u Jugoslaviji, a zatim su najodgovornijim smatrali Srbe (29,8%), splet okolnosti (28,5%) i Slobodana Miloševića (22,5%).

U smislu mogućnosti jačanja suradnje između tri naroda, istraživanjem se pokušalo otkriti što bi to navelo ispitanike da promijene svoje stajalište o pojedinim narodima i njihovim pripadnicima. Prema dobivenim rezultatima, Hrvati i Srbi su „tražili“ od Bošnjaka da ne zloupotrebljavaju državne i entitetske institucije (više od 50% ispitanika), te da budu manje isključivi prema druga dva naroda (više od 40%). Zanimljivo je kako je u ovim pitanjima među hrvatskim i srpskim ispitanicima vladao priličan konsenzus, što jasno govori o nužnosti promjene ponašanja bošnjačkih lidera prema druga dva naroda, ukoliko žele pridobiti njihovu potporu u jačanju Bosne i Hercegovine.

Srbi (za razliku od Hrvata) su očekivali od Bošnjaka da postanu svjesni svoje krivnje za rat i da se ispričaju (to traži čak 58% Srba). Tek 15% Hrvata je

smatralo da bi se Bošnjaci trebali ispričati Srbima za počinjene zločine.

S druge strane, istraživanje je pokazalo kako među bošnjačkim i hrvatskim ispitanicima u Federaciji postoji priličan konsenzus o „srpskoj“ krivnji za ratna stradanja u BiH te negativnom imidžu vladajuće politike u Republici Srpskoj. Naime, i Hrvati (61%), i Bošnjaci (82%) su očekivali od Srba da postanu svjesni svoje krivnje za rat i da se ispričaju, da pokažu više odgovornosti prema BiH (Bošnjaci 72%, Hrvati 49%) te da ne zloupotrebljavaju državne institucije (Bošnjaci 57%, Hrvati 45%). Bošnjaci su u većoj mjeri (59%) od Hrvata (32%) smatrali da Srbi trebaju biti manje isključivi prema druga dva naroda. Hrvati pak nisu smatrali da su Srbi unutar BiH isključivi, ali su smatrali da zlorabe državne institucije.

Bošnjaci i Srbi uglavnom se nisu slagali u pogledu očekivanja od Hrvata, osim da budu manje isključivi prema druga dva naroda (38 % i 37%).

Bošnjaci u značajnijoj mjeri (55%) od Srba (38%) su očekivali da Hrvati pokažu više odgovornosti prema BiH. Srbi su smatrali kako i Hrvati trebaju postati svjesni svoje krivnje za rat i ispričati se (50%), dok većina Bošnjaka nije mislila tako (ovu opciju je izabralo tek 26% ispitanika). Bošnjaci su smatrali kako Hrvati trebaju prestati zloupotrebljavati državne i entitetske institucije (44%), dok je tek 21% srpskih ispitanika

vjerovalo da Hrvati to stvarno čine. Zanimljivo je da je čak 55% Bošnjaka očekivalo od Hrvata (kao i od Srba, ali u puno manjoj mjeri – 42%) da im omoguće da zarade. Naime, većina ispitanika je bila uvjerena kako su Hrvati u Bosni i Hercegovini ekonomski najneovisniji i stabilniji.

U vezi s time, istraživane su i činjenice zbog kojih se ispitanici jednog naroda dive drugim narodima. Uglavnom, Hrvati su se divili Bošnjacima zbog njihove gostoljubivosti i odanosti vjeri. Srbi su ih poštovali zbog sloge, marljivosti i gostoljubivosti. Bošnjaci i Hrvati su se divili Srbima zbog njihove sloge i marljivosti. Bošnjaci su im se divili i zbog ponosa, i upornosti, a Hrvati zbog gostoljubivosti i ustrajnosti. I Bošnjaci i Srbi su se Hrvatima divili zbog njihove kulture i radišnosti. Bošnjaci su im se divili i zbog ponosa i ljubaznosti, a Srbi zbog snalažljivosti i složnosti.

Nakon međusobne percepcije tri naroda, istraživan je imidž Bosne i Hercegovine kao zajedničke države. Najveće slaganje ispitanici iz tri naroda su postigli kod opisa kako je Bosna i Hercegovina „podijeljena država bez budućnosti“, te „država triju konstitutivnih naroda“. Za oba opisa se odlučilo po 29% od ukupnog broja ispitanika. Ukratko, za Bošnjake je BiH bila: podijeljena, multietnička europska država triju konstitutivnih naroda. Za Hrvate: podijeljena država triju konstitutivnih naroda pod paskom

međunarodne zajednice. A za Srbe: država triju konstitutivnih naroda pod paskom međunarodne zajednice. Bosnu i Hercegovinu kao islamsku državu u srcu Europe doživljavao je relativno malen broj ispitanika. Međutim, među onima koji su se odlučili za taj opis prednjače Hrvati (12%).

Istraživanje je pokušalo odgovoriti i na pitanje kako BiH učiniti državom u kojoj će sva tri naroda konačno biti zadovoljna? Najveći broj ispitanika među sva tri naroda smatrao je kako se međusobni odnosi mogu poboljšati angažiranjem boljih političara iz reda sva tri naroda (to je predložilo 49% Bošnjaka, 40% Hrvata i 40% Srba). Nešto manji konsenzus je vladao oko prijedloga da bi kvalitetniji i pravedniji zakoni pridonijeli jačanju međusobnih odnosa (to je smatralo 20% Srba, 19% Hrvata i 14% Bošnjaka).

Oko ostalih prijedloga među narodima uglavnom nije bilo konsenzusa. Bošnjaci su bolju budućnost vidjeli u ukidanju entiteta i jačanju države. To je smatralo čak 49% bošnjačkih ispitanika. S druge strane, s time se uopće nisu slagali Hrvati i Srbi. Naime, tek 7% Hrvata i 3% Srba vjerovalo je da bi to poboljšalo međusobne odnose. Zapravo, Hrvati (39%) i Srbi (28%) su bolju budućnost vidjeli u ustroju države kroz tri entiteta (srpskog, bošnjačkog i hrvatskog). S druge strane, s time se nije složio gotovo nijedan bošnjački ispitanik. I upravo na ovom pitanju se vidjelo najveće

neslaganje oko budućeg uređenja države – s jedne strane mogao se iščitati bošnjački unitarizam, a s druge hrvatsko-srpski „savez“ u borbi za tri entiteta, odnosno srpski interes da se očuva Republika Srpska, a hrvatski da se izbore za svoj entitet.

Rezimirajući rezultate tog istraživanja iz 2010. godine, izolirali smo neke ključne probleme koji su opterećivali međusobne odnose tri naroda u BiH. Jedna od glavnih otegotnih okolnosti na putu međusobnog pomirenja i izgradnje zajedničke države koja bi bila svima prihvatljiva bilo je nepostojanje zajedničkog cilja. Uglavnom je svaki narod imao svoje nacionalne, odnosno partikularne ciljeve i svoje viđenje budućnosti i općenito BiH kao države, a eventualni ulazak BiH u Europsku uniju očito nije bio dovoljan pokretač promjena, a ni dovoljno jak magnet koji bi natjerao pojedine narode da naprave ustupke prema drugima ili da se odreknu nekih svojih partikularnih interesa, nauštrb zajedničkih. S druge strane, ulazak BiH u Europsku uniju se činio jako dalekim i gotovo nerealnim.

Drugi problem jest nepostojanje niti približnog konsenzusa oko rata u Bosni i Hercegovini, što svakako ne pridonosi zacijeljenju ratnih rana i pomirbi. Dokle god se ne postigne konsenzus oko rata, koji još izaziva i uzrokuje mnogobrojne sukobe i neslaganja, teško će se povući crta prema prošlosti i okrenuti budućnosti.

Umjetna država podijeljena na dva entiteta s tri naroda, bez pobjednika i bez poraženih, bez jasnih žrtava i kažnjenih zločinaca očito ne može svojim građanima osigurati pravedni mir, koji je nužan preduvjet suradnje i normalnog (su)života.

Treći važan problem bilo je neriješeno nacionalno pitanje, a koje se svakodnevno zrcalilo u dnevnoj politici – od izbora predstavnika različitih naroda u državne institucije do borbe za medije na vlastitom jeziku. Iako je to pitanje snažno prisutno u svim istraživanjima, postoji trend umanjivanja važnosti tog pitanja, ili potpunog nerazumijevanja od strane onih koji u ime međunarodne zajednice odlučuju o sudbini ove države.

Četvrti problem koji nam je otkrilo istraživanje bilo je nepostojanje povjerenja među narodima. Svi su bili uvjereni da oni drugi zlorabe državne i entitetske institucije, da su isključivi prema druga dva naroda, te da im zapravo uopće nije stalo do Bosne i Hercegovine kao zajedničke države. S time je povezano nepostojanje političke volje i potpuno odsustvo empatije većine političkih lidera za potrebe pripadnika drugih naroda. Uglavnom je svatko zadovoljavao svoje interese i svoje prohtijeve, u kojima se najčešće isključivalo druge, ili ih uključivalo tek onda kad drugačije nije bilo moguće. U tom smislu, istraživanje je pokazalo kako veća odgovornost leži na Bošnjacima i Srbima, kao politički

relevantnijim etničkim skupinama koje bi trebale pokazati više odgovornosti i dobre volje u međusobnim odnosima, ali i u odnosima prema Hrvatima kao najmanjem konstitutivnom narodu, s kojim relativno korektne odnose imaju i Bošnjaci i Srbi (za razliku od njihovih međusobnih odnosa). U tom smislu iznimno se važnom činila uloga Hrvata, kao integrativnog elementa, u budućnosti BiH.

U svakom slučaju, istraživanje je pokazalo da, unatoč svemu, postoji potencijal u razvoju međusobnih odnosa. O tome je svjedočila i činjenica da su ispitanici percipirali sve više pozitivnih vrijednosti kod drugih naroda, a i razina negativnih stereotipa u posljednjih desetak godina se bila značajnije smanjila. Kakve promjene su se dogodile po pitanju međusobne percepcije i percepcije Bosne i Hercegovine u odnosu na ovo istraživanje, odnosno tijekom protekle tri godine, saznat ćemo na sljedećim stranicama.

2. Metodologija istraživanja

Kako bismo utvrdili razlike i pomake u odnosu na prethodno istraživanje, u studenom (novembru) 2013. proveli smo telefonsko anketno reprezentativno istraživanje javnog mnijenja među građanima Bosne i Hercegovine. U istraživanju je sudjelovalo 1.200 ispitanika iz cijele Bosne i Hercegovine, a u strukturi uzorka se vodilo računa o reprezentativnoj zastupljenosti tri konstitutivna naroda – Bošnjaka, Hrvata i Srba. Uzorak je bio slučajan i izabran među građanima BiH starijima od 15 godina. Anketu je provela agencija Ipsos Puls iz Sarajeva, a obradila agencija Millenium promocija iz Mostara/Zagreba.

Ciljevi istraživanja su bili: istražiti imidž Bosne i Hercegovine iz perspektive pojedinih naroda, percepciju pojedinih aktera i procesa prošlosti, sadašnjosti i budućnosti države; istražiti međusobnu percepciju Bošnjaka, Hrvata i Srba u pojedinim dijelovima BiH; otkriti postojeće stereotipe i predrasude unutar tri naroda; istražiti imidž pojedinih naroda unutar BiH; istražiti mogućnosti poboljšanja imidža pojedinih naroda kod druga dva naroda, te utvrditi mogućnosti jačanja identiteta Bosne i Hercegovine među njezinim narodima. Dakle, pored klasičnog istraživanja stereotipa i imidža, pokušali smo utvrditi razloge i uzroke tih pojava, te pronaći

minimum konsenzusa kod građana o sadašnjosti i budućnosti BiH.

Također smo istražujući stereotipe pokušali u njima pronaći pozitivne potencijale za jačanje međusobnih odnosa i vraćanje narušenog povjerenja među narodima. Uz to, testirali smo neke tvrdnje o sadašnjosti BiH prisutne u bosanskohercegovačkim medijima i javnosti.

Najveći dio pitanja u anketnom upitniku preuzet je iz prethodnog istraživanja, dok su kreirana i neka nova kako bismo lakše došli do što iskrenijih odgovora i stajališta građana Bosne i Hercegovine.

3. Rezultati istraživanja

3.1. Percepcija Bosne i Hercegovine i međusobnih odnosa tri naroda

Percepcija je psihološki proces kojim se zahvaća i upoznaje objektivna realnost. Omogućuje stjecanje informacija o važnim svojstvima okolnih predmeta, bića, pojava... Percepcija služi snalaženju i preživljavanju jedinke u okolini. Perceptivni doživljaj određen je fizikalnim, fiziološkim i psihološkim čimbenicima, tj. iako perceptivni doživljaj ima jasno izvorište u okolini, sam doživljaj te okoline ovisi o različitim fiziološkim i neurofiziološkim čimbenicima, funkcionalnom stanju osjetnih organa i cijelog organizma. Na perceptivni doživljaj uvijek u znatnoj mjeri djeluju psihološki čimbenici kao što su: motivacija, očekivanja, stajališta, emocije itd. Možemo reći da percepcija prethodi stvaranju imidža, jer je nečiji imidž rezultat percepcije koju ljudi o njima imaju i fenomena koji ih okružuju, a ako pretpostavimo da je osnovna definicija percepcije "značenje koje pripisujemo stvarima", te da se percepcija događa na individualnoj razini, znači da svaki predmet ima različiti imidž u očima svakog individualnog promatrača.

Kako bismo pokušali utvrditi percepciju Bosne i Hercegovine iz perspektive njezinih naroda, ispitanicima

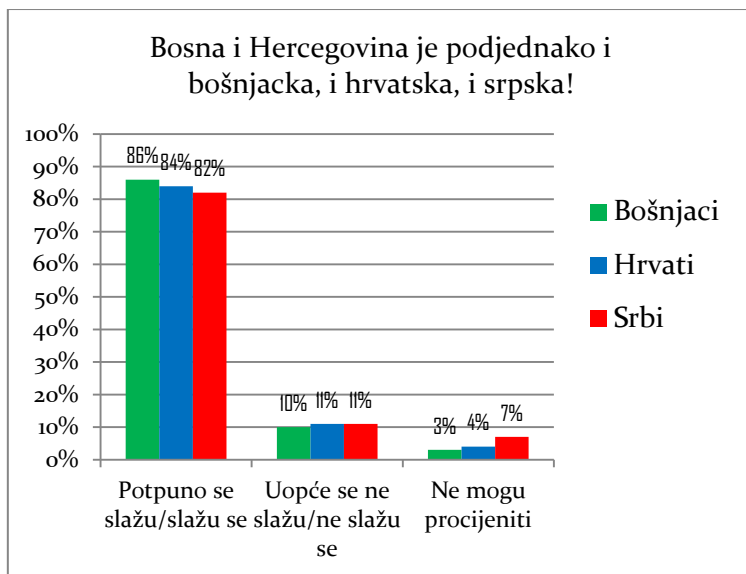
smo najprije ponudili nekoliko tvrdnji, koje su posljednjih godina bile prisutne u javnosti i bosanskohercegovačkim medijima, kako bismo utvrdili stupanj slaganja općenito i među pojedinim narodima.

Krenuli smo od tvrdnje koja podrazumijeva visoki konsenzus među građanima – ***Bosna i Hercegovina je podjednako i bosnjačka, i hrvatska, i srpska***. S tom tvrdnjom se složilo 84,2% ispitanika, dok je njih samo 11% navelo kako se s time ne slaže. Zanimljivo je kako među onima koji se ne slažu s tom tvrdnjom prednjače mladi u dobi od 18 do 30 godina. Njih čak 20% ne vjeruje u ravnopravnost tri naroda. Međutim, zanimljivo je da nema veće razlike među ispitanicima kad je u pitanju nacionalnost (npr. s tom tvrdnjom se slaže 86% Bošnjaka, 84% Hrvata i 82% Srba). Neslaganje je najviše izraženo u Posavskom kantonu i Distriktu Brčko (17%).

Tablica 1. Razina slaganja o tvrdnji kako je BiH podjednako bošnjačka, hrvatska i srpska

	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
U potpunosti se slažu/slažu se	86%	84%	82%
Uopće se ne slažu/ne slažu se	10%	11%	11%
Ne mogu procijeniti	3%	4%	7%
N=1200			

Grafikon 1. Razina slaganja o tvrdnji kako je BiH podjednako bošnjačka, hrvatska i srpska – usporedni prikaz po nacionalnosti ispitanika

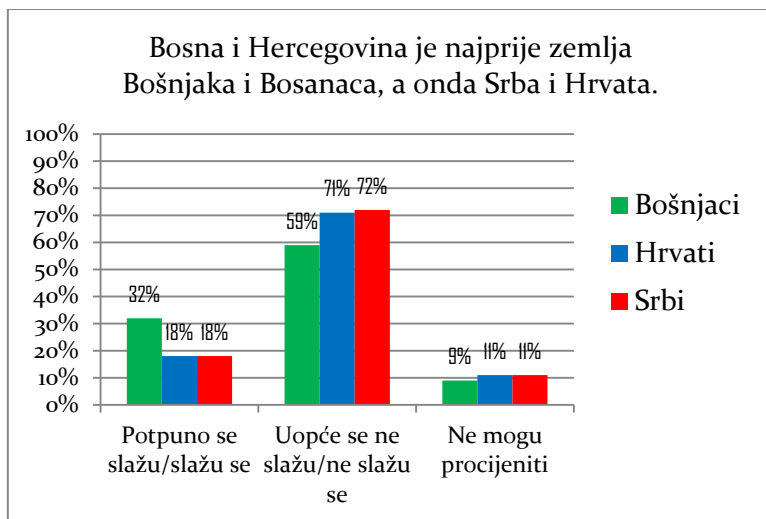
Sljedeća tvrdnja je bila donekle provokativna kako bi se testirala pozicija većinskog bošnjačkog naroda – ***Bosna i Hercegovina je najprije zemlja Bošnjaka i Bosanaca, a onda Srba i Hrvata!*** Budući da nisu jasno pojašnjene namjere pitanja, dio se ispitanika izjašnjavao na temelju dojma o stanju na terenu, a dio o poželjnom smjeru definiranja države. Uglavnom, s tom tvrdnjom se složilo samo 22% ispitanika, dok se 67,5% izjasnilo protiv. S tom tvrdnjom se najviše slažu ispitanici mlađi

od 30 godina (32%). Također je čak 32% bošnjačkih ispitanika spremno podržalo ovu tvrdnju, nasuprot 18% Hrvata i Srba. Ovoj tvrdnji su bili skloniji manje obrazovani ispitanici, te ispitanici s manjim primanjima u kućanstvu. Najveće slaganje s tvrdnjom (od čak 43%) evidentirali smo u Unsko-sanskom kantonu, a najveće neslaganje u Zapadno-hercegovačkom kantonu (77%), te Herceg-bosanskom (74%), Srednje-bosanskom i Mostarsko-neretvanskom (73%), potom sjevernom dijelu Republike Srpske i Bosansko-podrinjskom kantonu.

Tablica 2. Razina slaganja o tvrdnji kako je BiH najprije zemlja Bošnjaka i Bosanaca, a onda Srba i Hrvata

	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
U potpunosti se slažu/slažu se	32%	18%	18%
Uopće se ne slažu/ne slažu se	59%	71%	72%
Ne mogu procijeniti	9%	11%	11%
N=1200			

Grafikon 2. Razina slaganja o tvrdnji kako je BiH najprije zemlja Bošnjaka i Bosanaca, a onda Srba i Hrvata – usporedni prikaz

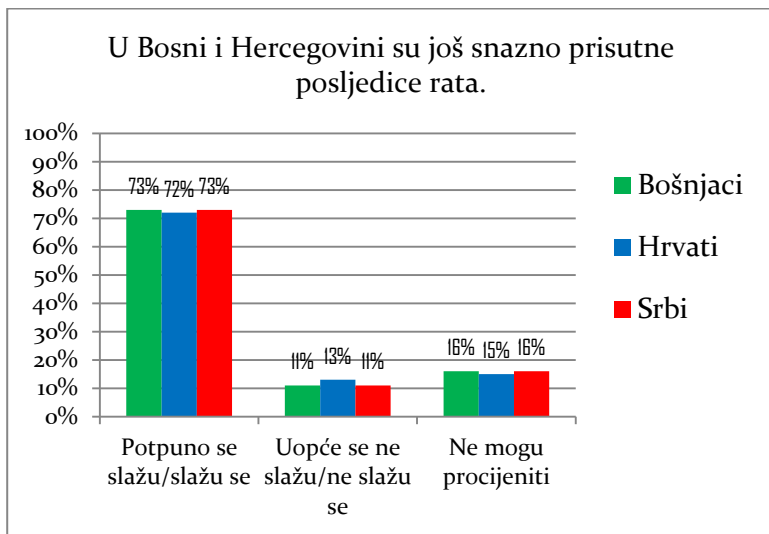
Slijedi tvrdnja – ***U Bosni i Hercegovini su još snažno prisutne posljedice rata.*** Od ukupnog broja ispitanika njih čak 73,2% se izjasnilo kako se slaže ili se u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom. Samo 11,4% je navelo kako se ne slaže ili se uopće ne slaže s tom tvrdnjom. Posljedice rata u većoj mjeri osjećaju stariji ispitanici (umirovljenici) nego mlađi (studenti, učenici), a s tvrdnjom se podjednako slažu pripadnici sva tri naroda. Posljedice rata se najmanje osjećaju u Zeničko-dobojskom i Tuzlanskom kantonu, a najviše u

Bosansko-podrinjskom kantonu, potom Distriktu Brčko i Srednjobosanskom kantonu.

Tablica 3. Razina slaganja o tvrdnji kako su u BiH još snažno prisutne posljedice rata

	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
U potpunosti se slažu/slažu se	73 ⁰ %	72 ⁰ %	73 ⁰ %
Uopće se ne slažu/ne slažu se	11 ⁰ %	13 ⁰ %	11 ⁰ %
Ne mogu procijeniti	16 ⁰ %	15 ⁰ %	16 ⁰ %
N=1200			

Grafikon 3. Razina slaganja o tvrdnji kako su u BiH još snažno prisutne posljedice rata – usporedni prikaz

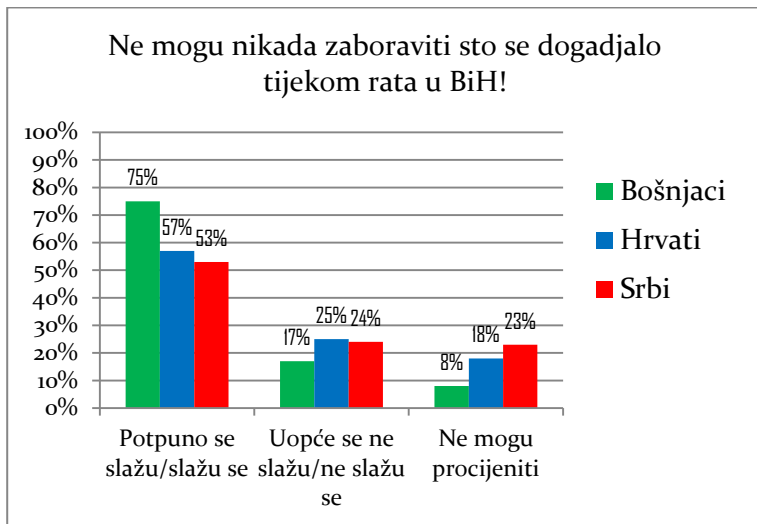

Sljedeća tvrdnja je bila „**Ne mogu nikada zaboraviti što se događalo tijekom rata u Bosni i Hercegovini!**“ kako bismo utvrdili u kojoj mjeri su ispitanici spremni „podvući crtu prema prošlosti“. S tom tvrdnjom se slaže oko 62%, a ne slaže oko 22% ispitanika. Istraživanje je pokazalo kako se s tom tvrdnjom ne slažu mladi, te obrazovaniji ispitanici. Kod ovog pitanja ogromna je razlika i prema nacionalnosti ispitanika. Tako se čak 61% Bošnjaka u potpunosti slaže, a tako je i sa 40% Hrvata i 39% Srba. A gledajući objedinjeno rubrike – u potpunosti se slažem i slažem se – bilježimo čak 75% Bošnjaka, 57% Hrvata i 53% Srba koji ne žele olako zaboraviti sukobe, rat i ratne posljedice. To je naročito izraženo u kantonu Sarajevo (čak 77% ispitanika se slaže), a najmanje u Hercegovačko-neretvanskom (36%). Na zbivanja u suvremenoj prošlosti u najvećoj mjeri su fokusirani umirovljenici (čak 78%), a najmanje učenici i studenti (32%).

Tablica 4. Razina slaganja o tvrdnji kako se ne nikada može zaboraviti što se događalo tijekom rata u BiH

	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
U potpunosti se slažu/slažu se	75%	57%	53%
Uopće se ne slažu/ne slažu se	17%	25%	24%
Ne mogu procijeniti	8%	18%	23%
N=1200			

Grafikon 4. Razina slaganja o tvrdnji kako se ne nikada može zaboraviti što se događalo tijekom rata u BiH – usporedni prikaz

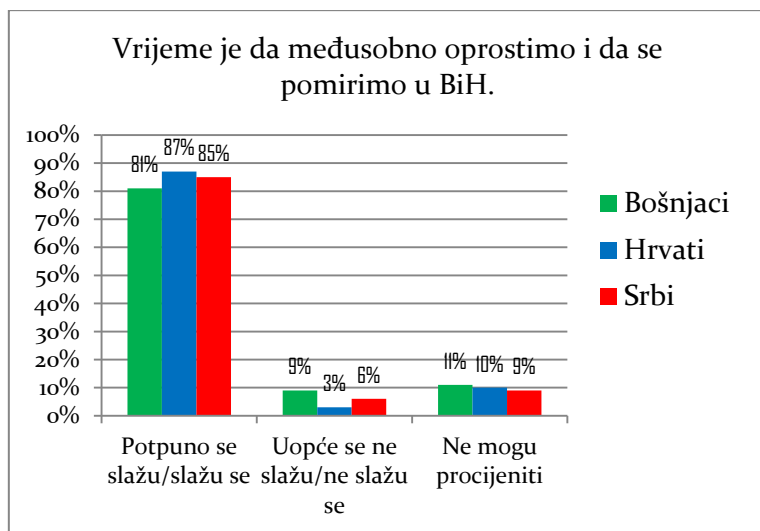
Budući da ovom tvrdnjom nismo željeli istraživati odnos prema prošlosti (*Oprostiti, ali ne zaboraviti!*, ili *Ne zaboraviti da bi se jednog dana osvetilo!*, ili *Zaboraviti što se događalo i okrenuti se budućnosti!*), sljedeća tvrdnja se nadovezala na prethodnu – ***Vrijeme je da međusobno oprostimo i pomirimo se u Bosni i Hercegovini.*** Zanimljivo je da je čak 84% ispitanika spremno podržalo tu tezu. Međutim, postoje minimalne razlike prema nacionalnosti ispitanika. U najvećoj mjeri prijedlog su podržali Hrvati (87%), potom Srbi (85%), a najmanje Bošnjaci (81%). Međutim, brojke jasno pokazuju kako je ovo dominirajući trend kod sva tri naroda. Najmanje su spremni na oprost stanovnici Sarajevskog kantona (čak 10%

ispitanika se tome protivi), potom stanovnici istočnog dijela Republike Srpske, Tuzlanskog kantona i Posavskog kantona (9% ispitanika nije spremno za oprost). Međutim, ipak je izražena golema spremnost na takav iskorak.

Tablica 5. Razina slaganja o tvrdnji kako je vrijeme za međusobno praštanje i oprost

	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
U potpunosti se slažu/slažu se	81%	87%	85%
Uopće se ne slažu/ne slažu se	9%	3%	6%
Ne mogu procijeniti	11%	10%	9%
N=1200			

Grafikon 5. Razina slaganja o tvrdnji kako je vrijeme za međusobno praštanje i oprost – usporedni prikaz

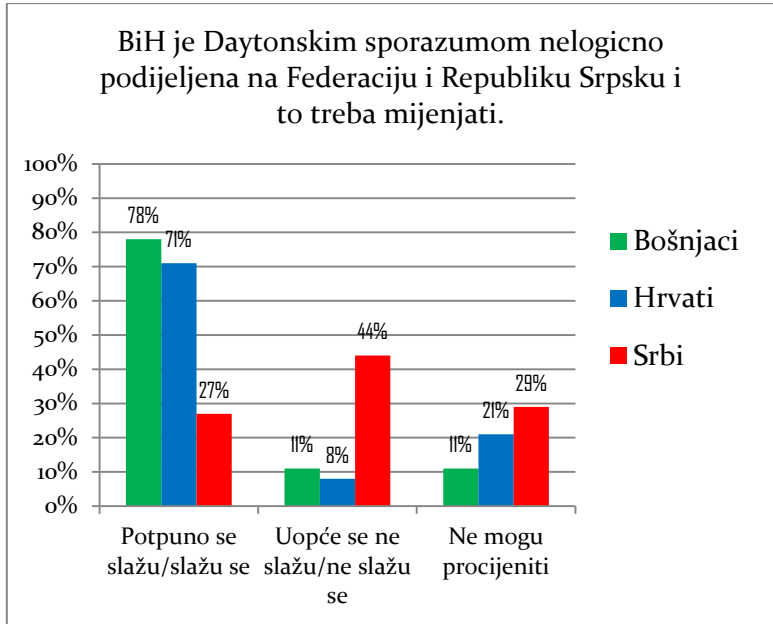

Kako je ***BiH Daytonskim sporazumom nelogično podijeljena na Federaciju i Republiku Srpsku i to treba mijenjati*** slaže se 59% ispitanika, a ne slaže 21%. S time se u puno većoj mjeri slažu stariji nego mlađi ispitanici. Kad je u pitanju nacionalnost ispitanika vidljiv je golemi jaz između ispitanika u Federaciji i Republici Srpskoj, odnosno Bošnjaka i Hrvata s jedne strane, te Srba s druge. Naime, s time se slaže čak 78% Bošnjaka i 71% Hrvata, a samo 27% Srba. Kako treba sačuvati aktualno stanje smatra 44% Srba, 11% Bošnjaka i samo 8% Hrvata. Najnezadovoljniji aktualnim uređenjem države su ispitanici u kantonu Sarajevo (84%), potom Tuzlanskom (75%) i Srednjobosanskom kantonu (73%). Najzadovoljniji aktualnim stanjem su ispitanici u Republici Srpskoj. Međutim, to stajalište ipak nije dominantno i kreće se od 41 do 44%.

Tablica 6. Razina slaganja o tvrdnji kako je BiH Daytonskim sporazumom nelogično podijeljena na FBiH i RS i to treba mijenjati

	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
U potpunosti se slažu/slažu se	78%	71%	27%
Uopće se ne slažu/ne slažu se	11%	8%	44%
Ne mogu procijeniti	11%	21%	29%
N=1200			

Grafikon 6. Razina slaganja o tvrdnji kako je BiH Daytonskim sporazumom nelogično podijeljena na FBiH i RS i to treba mijenjati – usporedni prikaz

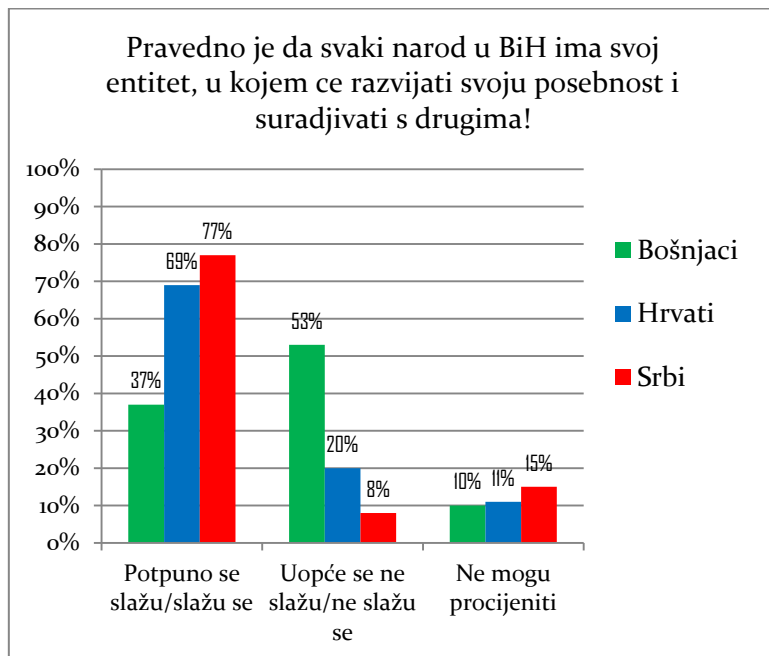
Sljedećom tvrdnjom pokušali smo testirati jedno od mogućih rješenja „preuređenja BiH“ poznatije kao uvođenje trećeg entiteta – ***Pravedno je da svaki narod u BiH ima svoj entitet, u kojem će razvijati svoju posebnost i surađivati s drugima, kao što je to u Švicarskoj.*** S time se slaže ili se u potpunosti slaže čak 60% ispitanika, dok je protiv 28%. Njih 12% ne može procijeniti. Stariji ispitanici su tome manje skloni, dok s

padom broja godina raste potpora toj ideji. S tim prijedlogom se slaže čak 77% Srba, 69% Hrvata i 37% Bošnjaka. Ne slaže se u većoj ili manjoj mjeri čak 51% Bošnjaka, te samo 20% Hrvata i 8% Srba. Zanimljivo je kako su po ovom pitanju donekle bliža stajališta između Hrvata i Srba nasuprot Bošnjacima, nego u nekim ranijim istraživanjima. Moguće je da je na taj trend utjecala i usporedba sa Švicarskom, kao pozitivnim primjerom.

Tablica 7. Razina slaganja o tvrdnji kako je pravedno da svaki narod u BiH ima svoj entitet u kojem će razvijati svoju posebnost i surađivati s drugima po uzoru na Švicarsku

	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
U potpunosti se slažu/slažu se	37%	69%	77%
Uopće se ne slažu/ne slažu se	53%	20%	8%
Ne mogu procijeniti	10%	11%	15%
N=1200			

Grafikon 7. Razina slaganja o tvrdnji kako je pravedno da svaki narod u BiH ima svoj entitet u kojem će razvijati svoju posebnost i surađivati s drugima po uzoru na Švicarsku – usporedni prikaz

Zanimljivo je kako se ovom prijedlogu u većoj mjeri protive ispitanici sa visokom stručnom spremom, te ispitanici iz gradova. Prijedlog najveću potporu ima u Zapadno-hercegovačkom kantonu (87% ispitanika), Herceg-bosanskom kantonu (79%), istočnom dijelu Republike Srpske (78%) i Hercegovačko-neretvanskom

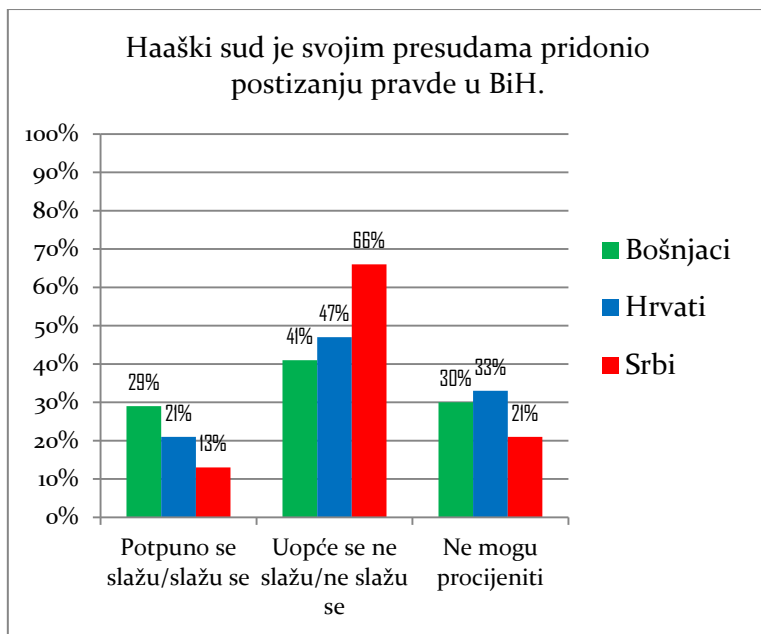
(76%). Najviše neslaganja s tim prijedlogom bilježimo u Bosansko-podrinjskom kantonu (83%), potom Sarajevskom (58%) i Tuzlanskom (54%) kantonu.

Sljedećom tvrdnjom nastojali smo provjeriti odnos prema Haaškom sudu i njegovim presudama. S tvrdnjom – ***Haaški sud je svojim presudama pridonio postizanju pravde u BiH*** složilo se samo 21% ispitanika, dok se u većoj ili manjoj mjeri ne slaže 51% ispitanika. Radom Haaškog suda češće su nezadovoljni ispitanici srednje životne dobi. U pogledu nacionalnosti ispitanika, s ovom tvrdnjom se najmanje slažu Srbi. Njih čak 66% smatra kako Haaški tribunal svojim presudama nije pridonio postizanju pravde u BiH. Isto to smatra 47% Hrvata i 41% Bošnjaka, koji su ipak najzadovoljniji radom suda (oko 30% se slaže s navedenom tvrdnjom).

Tablica 8. Razina slaganja o tvrdnji kako je Haaški sud svojim presudama pridonio postizanju pravde

	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
U potpunosti se slažu/slažu se	29%	21%	13%
Uopće se ne slažu/ne slažu se	41%	47%	66%
Ne mogu procijeniti	30%	33%	21%
N=1200			

Grafikon 8. Razina slaganja o tvrdnji kako je Haaški sud svojim presudama pridonio postizanju pravde – usporedni prikaz

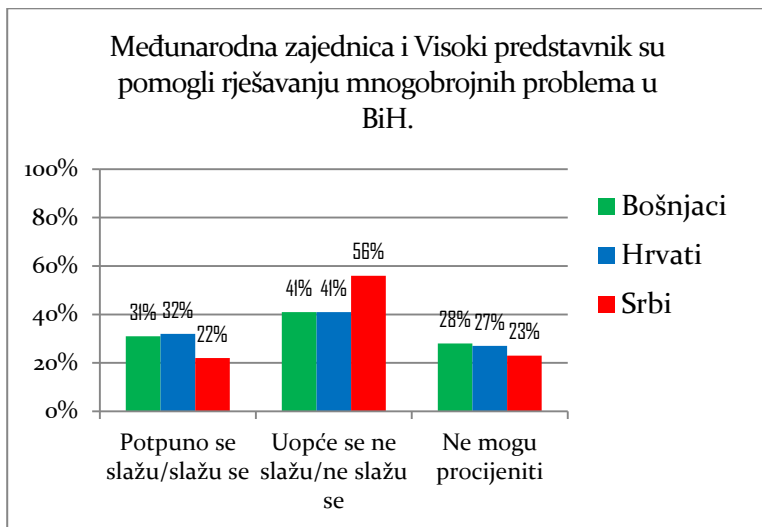
Želeći analizirati odnos građana prema instituciji visokog predstavnika, ponudili smo sljedeću tvrdnju – **Međunarodna zajednica i Visoki predstavnik su pomogli rješavanju mnogobrojnih problema u BiH.** S time se slaže samo oko 28% ispitanika, a ne slaže oko 46%. Hrvati i Bošnjaci slično doživljavaju mandate Visokog predstavnika i potporu međunarodne zajednice (41% se ne slaže s tvrdnjom, a 31-32% slaže), dok je kod srpskih ispitanika puno izraženiji protivnički stav (56% se ne slaže s tvrdnjom, a samo 22% slaže). Rad Visokog

predstavnik u većoj mjeri podržavaju stariji ispitanici i umirovljenici.

Tablica 8. Razina slaganja o tvrdnji kako su međunarodna zajednica i Visoki predstavnik pomogli u rješavanju mnogobrojnih problema u BiH

	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
U potpunosti se slažu/slažu se	31%	32%	22%
Uopće se ne slažu/ne slažu se	41%	41%	56%
Ne mogu procijeniti	28%	27%	23%
N=1200			

Grafikon 8. Razina slaganja o tvrdnji kako su međunarodna zajednica i Visoki predstavnik pomogli u rješavanju mnogobrojnih problema u BiH – usporedni prikaz

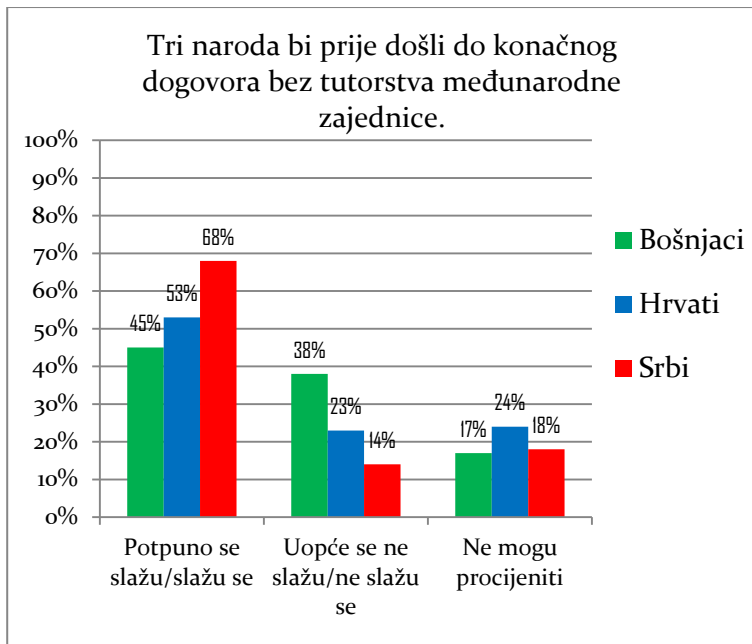

Kako bi Bosna i Hercegovina funkcionirala bez Visokog predstavnika i uključenosti međunarodne zajednice pokušali smo doznati ponuđenom tvrdnjom – ***Tri naroda bi prije došla do konačnog dogovora bez tutorstva međunarodne zajednice.*** S time se slaže 55% ispitanika, a ne slaže 25,4%. Slično mišljenje dijele ispitanici bez obzira na životnu dob, međutim razlike uočavamo kod pripadnika različitih naroda. Čak 68% Srba smatra kako Visoki predstavnik i međunarodna zajednica predstavljaju svojevrsnu kočnicu normalizaciji odnosa i kako bi se bez njega prije uredili međusobni odnosi. To mišljenje dijeli i 53% Hrvata, te 45% Bošnjaka. Ispitanici s visokom stručnom spremom skloniji su potpori Visokom predstavniku i stranim posrednicima. S ovom tvrdnjom najviše se slažu ispitanici u Distriktu Brčko (76%) te Republici Srpskoj (61-67%). Najviše protivljenja ovoj tvrdnji bilježimo u Bosansko-podrinjskom kantonu (62%), a potom i Sarajevskom (47%).

Tablica 9. Razina slaganja o tvrdnji kako bi tri naroda došla ranije do konačnog dogovora bez tutorstva međunarodne zajednice

	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
U potpunosti se slažu/slažu se	45%	53%	68%
Uopće se ne slažu/ne slažu se	38%	23%	14%
Ne mogu procijeniti	17%	24%	18%
N=1200			

Grafikon 9. Razina slaganja o tvrdnji kako bi tri naroda došla ranije do konačnog dogovora bez tutorstva međunarodne zajednice – usporedni prikaz

Unutar ovog bloka pitanja, ispitanike smo pitali – **Što mislite koji se narod u BiH najbolje pozicionirao i izvukao najveću korist nakon rata?** nastojeći doznati kako percipiraju koristi od „raspodjele karata“ nakon Daytonskog sporazuma, odnosno smatraju li neki od naroda privilegiranijim od ostalih, ili pak uspješnijim u borbi za svoje interese. Najveći dio ispitanika je odgovorio kako ne može ocijeniti (52%). Međutim, najznačajniji dio

ispitanika smatra kako su Srbi „najbolje prošli“ – 20% ispitanika, slijede Bošnjaci – 17%. Sudeći po ocjenama svih ispitanika najlošije su prošli Hrvati, jer je njih navelo tek 11% ispitanika. Što se tiče nacionalnosti ispitanika, Bošnjaci i Hrvati dijele mišljenje kako su Srbi izvukli najveću korist nakon rata, očito misleći na postojanje Republike Srpske. Naime, 31% Bošnjaka i 27% Hrvata opredjelilo se za tu opciju, dok to smatra tek 3% Srba. Srbi pak smatraju da su najbolje prošli Bošnjaci (30%), a na drugo mjesto pozicioniraju Hrvate, ali sa tek 13% opredjeljenih za tu opciju. Oko 16% Bošnjaka smatra da su najveću korist izvukli Hrvati, a 18% Hrvata smatra da su to Bošnjaci. Zanimljivo je da studenti i učenici u najvećoj mjeri navode Bošnjake kao najprivilegiranije i najuspješnije (33%), a viši menadžerski kadar Hrvate (46%). Najnesigurniji u procjenu su umirovljenici. Njih čak 61% se nije izjasnilo.

Tablica 10. Percepcija o tome koji se narod u BiH najbolje pozicionirao i izvukao najveću korist nakon rata

		<i>Odgovori ispitanika</i>		
		Hrvati	Srbi	Bošnjaci
<i>Nacionalnost ispitanika</i>	Bošnjaci	16	31	5
	Srbi	13	3	30
	Hrvati	3	27	18

3.1.1. Zadovoljstvo međusobnim odnosima tri naroda

Kako bismo utvrdili razinu zadovoljstva međusobnim odnosima tri naroda, ispitanike smo zamolili da ih ocijene ocjenama od 1 do 5.

Odnosi Hrvata i Bošnjaka

Odnose Hrvata i Bošnjaka ispitanici su zbirno ocijenili prosječnom ocjenom 2,8. Pritom Bošnjaci su dali prosječnu ocjenu 3, Hrvati 2,9 a Srbi 2,6.

Najviše ocjene međusobnim odnosima dobili smo u Tuzlanskom (3,3) i Unsko-Sanskom kantonu (3,0). Čak 18% ispitanika u Tuzlanskom kantonu ih smatra odličnima, te 19% vrlo dobrima. U Unsko-Sanskom kantonu čak 30% ispitanika odnose Hrvata i Bošnjaka smatra vrlo dobrima. Percepcija tih odnosa najniža je u Bosansko-podrinjskom kantonu (2,4 prosječna ocjena) te u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (2,5). Čak 36% stanovnika ovog kantona odnose je ocijenilo tek zadovoljavajućima. U pogledu dobi najpozitivnije na odnose gledaju mlađi od 30 godina (prosječna ocjena 3), u pogledu radnog mjesta najpozitivnije na ove odnose doživljava niži menadžment (prosječna ocjena 3,4), te studenti i učenici (prosječna ocjena 3). Najnižu ocjenu su dali službenici u javnoj upravi (prosječna ocjena 2,4).

Tablica 11. Percepcija međusobnih odnosa Hrvata i Bošnjaka

Odnos Hrvati – Bošnjaci

	Bošnjaci	Hrvati	Srbi	Ispitanici ukupno
Srednja ocjena	3	2,9	2,6	2,8
<i>* Ispitanici su ocjenjivali ocjenama 1–5</i>				

Odnosi Srba i Hrvata

Odnose Srba i Hrvata građani Bosne i Hercegovine su zbirno ocijenili prosječnom ocjenom 2,8. Pritom su ih Bošnjaci vrednovali ocjenom 2,6, Srbi 2,8, a Hrvati 2,9. Najveću ocjenu su dali pripadnici dobne skupine mlađe od 30 godina, te ispitanici sa visokom stručnom spremom. Na ove odnose najpozitivnije gledaju ispitanici u Tuzlanskom i Srednje-bosanskom kantonu (prosječna ocjena 3), a najniže su ocijenjeni u Bosansko-podrinjskom kantonu (prosječna 2,4). U Tuzlanskom kantonu čak 11% ispitanika smatra kako su ovi odnosi odlični. Najviše negativnih ocjena odnosi ova dva naroda su dobili u Sarajevskom i Unsko-sanskom kantonu (oko 20%). U pogledu dobi ispitanika najnegativnije su se o ovim odnosima izrazili studenti i učenici (čak 21% negativnih ocjena).

Tablica 12. Percepcija međusobnih odnosa Srba i Hrvata

Odnos Hrvati – Bošnjaci

	Bošnjaci	Hrvati	Srbi	Ispitanici ukupno
Srednja ocjena	2,6	2,9	2,8	2,8
<i>* Ispitanici su ocjenjivali ocjenama 1–5</i>				

Odnosi Bošnjaka i Srba

Odnose Bošnjaka i Srba građani Bosne i Hercegovine su ocijenili prosječnom zbirnom ocjenom 2,4. To su najniže ocijenjeni odnosi između pojedinih naroda. Srbi i Bošnjaci su im dali prosječnu ocjenu 2,4, a Hrvati 2,3. Nešto pozitivnije na ove odnose gledaju žene nego muškarci. Najslabiju ocjenu su dobili u Zeničko-dobojskom kantonu, te Zapadno-hercegovačkom i Herceg-bosanskom (2,2). Najpozitivnije su ovi odnosi percipirani u Unsko-sanskom kantonu i Distriktu Brčko (2,6). U pogledu zanimanja, odnose Bošnjaka i Srba su najpozitivnije ocijenili poljoprivrednici (2,8), studenti i učenici, te niže rangirani menadžeri (2,8 – prosječna ocjena).

Tablica 13. Percepcija međusobnih odnosa Bošnjaka i Srba

Odnos Hrvati – Bošnjaci

	Bošnjaci	Hrvati	Srbi	Ispitanici ukupno
Srednja ocjena	2,3	2,3	2,5	2,4
<i>* Ispitanici su ocjenjivali ocjenama 1–5</i>				

Usporedimo li dobivene rezultate o percepciji kvalitete međusobnih odnosa tri naroda s rezultatima iz prethodnog istraživanja (2010. godine), možemo zaključiti kako je došlo do pomaka u međusobnim odnosima, ili barem jačanja pozitivne percepcije o njima i to u svim segmentima.

Hrvati – Bošnjaci	2,8	(ranije 2,4)
Srbi – Hrvati	2,8	(ranije 2,2)
Bošnjaci – Srbi	2,4	(ranije 2,0)

3.1.2. Etnička distanca među narodima u BiH

U kojoj mjeri je građanima Bosne i Hercegovine važna nacionalnost njihovih prijatelja, kolega, sugrađana i sl.? Tim pitanjem smo se posebno pozabavili nastojeći utvrditi etničku distancu između pojedinih naroda i rezultate usporediti s prethodnim istraživanjem. U testnom pitanju – ***Kod biranja prijatelja nacionalnost mi je važna!*** zatražili smo razinu slaganja ispitanika s

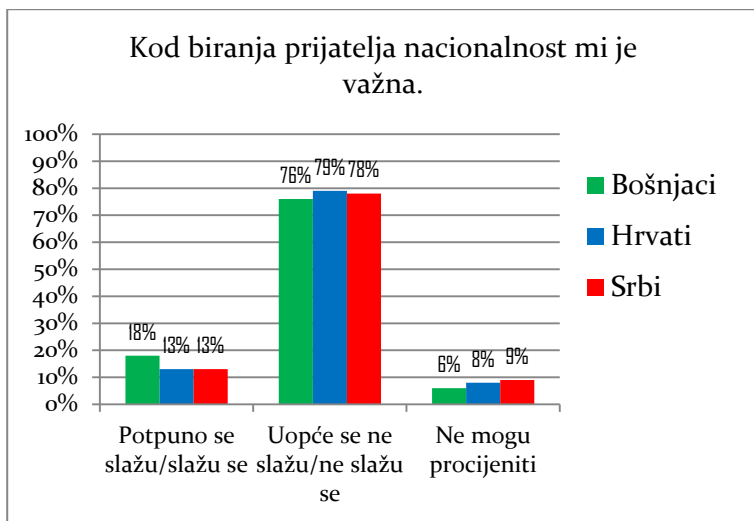
tom tvrdnjom. Od ukupnog broja ispitanika, njih 77,7% se ne slaže s tom tvrdnjom, a 14,8% slaže.

Tablica 14. Etnička distanca – Slaganje s tvrdnjom koliko je nacionalnost važna pri biranju prijatelja

Kod biranja prijatelja nacionalnost mi je važna.

	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
U potpunosti se slažu/slažu se	18%	13%	13%
Uopće se ne slažu/ne slažu se	76%	79%	78%
Ne mogu procijeniti	6%	8%	9%
N=1200			

Grafikon 10. Etnička distanca – Slaganje s tvrdnjom koliko je nacionalnost važna pri biranju prijatelja – usporedni prikaz po narodima

Istraživanje je pokazalo kako je mladima u nešto većoj mjeri nacionalnost važna nego starijima. Isto tako ispitanici s manjim primanjima pridaju više pozornosti nacionalnosti kod biranja prijatelja. U nešto većoj mjeri Bošnjaci vode računa o nacionalnosti svojih prijatelja (18%) nego Srbi i Hrvati (13%). Što se tiče teritorijalne pripadnosti ispitanika, istraživanje je pokazalo kako je opterećenost nacionalnošću izraženija u ruralnom tipu naselja nego u urbanom. Također veću opterećenost nacionalnošću bilježimo u Unsko-sanskom kantonu (26%) i Zapadno-hercegovačkom (22%). Najmanju opterećenost smo zabilježili na sjeveru Republike Srpske, te u Posavskom kantonu. U pogledu zanimanja ispitanika, najveću opterećenost nacionalnošću bilježimo kod domaćica (21% se slaže), te nižeg rukovodnog kadra (26% se slaže). Slijedi utvrđivanje etničke distance prema pripadnicima pojedinih naroda na odabranim pitanjima.

Etnička distanca prema Hrvatima

Da Hrvat živi u njihovu selu ili gradu prihvaća 96% ispitanika (97% Bošnjaka i 95% Srba). Da im Hrvat bude kolega na poslu prihvaća 97,4% svih ispitanika (98% Bošnjaka i 97% Srba). Da im Hrvat bude prijatelj prihvaća 95% svih ispitanika (94% Bošnjaka i 96% Srba). Da im netko iz obitelji stupi u brak s Hrvatom (Hrvaticom) nema ništa protiv 69% ispitanika. Pritom su Srbi otvoreniji od Bošnjaka. Čak 77% Srba bi prihvatilo tu činjenicu i 60% Bošnjaka. Zanimljivo je da su se protiv

prihvaćanja u nešto većoj mjeri izjasnili mlađi ispitanici (čak 37% ispitanika mlađih od 30 godina) nego stariji (samo 17% starijih od 60 godina). Bolje obrazovani ispitanici i ispitanici s većim primanjima pokazali su manju distancu. Najveća etnička distanca Bošnjaka prema Hrvatima (po pitanju sklapanja braka) izražena je u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (51%) i Srednjo-bosanskom (43%). Najmanja etnička distanca, kad je u pitanju sklapanje braka, zabilježena je među srpskim ispitanicima na sjeveru Republike Srpske (čak 81% ispitanika bi prihvatilo sklapanje braka s Hrvatom, odnosno Hrvaticom).

Etnička distanca prema Bošnjacima

Da Bošnjak živi u njihovu selu ili gradu prihvaća 94,5% ispitanika (95% Hrvata i 94% Srba). Zanimljivo je da se tome protivi 13% ispitanika mlađih od 30 godina. Da im Bošnjak bude kolega na poslu prihvaća 96,3% svih ispitanika (98% Hrvata i 95% Srba).

Da im Bošnjak bude prijatelj prihvaća 95% svih ispitanika (97% Hrvata i 94% Srba). Među onima koji ne prihvaćaju najviše je mlađih od 30 godina. Da im netko iz obitelji stupi u brak s Bošnjakom (Bošnjakinjom) nema ništa protiv 67% ispitanika. 68% Srba bi prihvatilo tu činjenicu i 62% Hrvata. Zanimljivo je da su se protiv prihvaćanja braka u nešto većoj mjeri izjasnili ispitanici mlađi od 45 godina (35%). Najveća etnička distanca izražena je u Zapadno-hercegovačkom kantonu (53%).

Najmanja etnička distanca prema Bošnjacima, kad je u pitanju sklapanje braka, zabilježena je među Hrvatima i Srbima koji žive u Sarajevskom i Tuzlanskom kantonu.

Etnička distanca prema Srbima

Da Srbin živi u njihovu selu ili gradu prihvaća 94,3% ispitanika (94% Bošnjaka i 95% Hrvata). Među onima koji ne prihvaćaju čak je 12% mlađih od 30 godina. Najmanja etnička distanca prema Srbima je u Zeničko-dobojskom kantonu.

Da im Srbin bude kolega na poslu prihvaća 95% ispitanika (97% Hrvata i 94% Bošnjaka). Tome se opet protivi najviše mladih (11%). A da im Srbin bude prijatelj prihvaća 92% ispitanika (95% Hrvata i 91% Bošnjaka). Među onima koji ne prihvaćaju najviše je mladih od 30 godina, onih s najnižim primanjima i najmanjim stupnjem obrazovanja (oko 15%). Najveća etnička distanca prema Srbima je u Unsko-Sanskom kantonu (27%).

Da im netko iz obitelji stupi u brak sa Srbinom (Srpkinjom) nema ništa protiv 56% ispitanika. 64% Hrvata bi prihvatilo tu činjenicu i 51% Bošnjak. Čak 45% Bošnjaka i 30% Hrvata se tome protivi. Među onima koji ne prihvaćaju čak je 50 posto u dobnoj skupini od 30 do 45 godina, te sa najnižim obrazovanjem (53%). Također je puno veća distanca u ruralnim krajevima nego u urbanim. Najmanja etnička distanca je među starijima od 60 godina (26%). Najveća etnička distanca po ovom pitanju je među

ispitanicima u Zapadno-hercegovačkom kantonu (53%), Unsko-sanskom (49%) i Tuzlanskom kantonu (47%).

Tablica 15. Razina etničke distance

N=1200 %		Prema Bošnjacima		Prema Hrvatima		Prema Srbima	
		Srbi	Hrvati	Bošnjaci	Srbi	Bošnjaci	Hrvati
Da živi u mom selu	<i>Prihvatio bih</i>	94	96	97	95	93	96
	<i>Ne bih prihvatio</i>	6	3	3	4	6	4
Da mi bude kolega/ica na poslu	<i>Prihvatio bih</i>	95	98	98	97	93	98
	<i>Ne bih prihvatio</i>	5	2	2	3	7	2
Da mi je prijatelj/ica	<i>Prihvatio bih</i>	94	97	94	96	89	95
	<i>Ne bih prihvatio</i>	6	3	5	4	11	5
Da netko iz moje obitelji sklopi brak s njom/njim	<i>Prihvatio bih</i>	68	64	60	77	51	67
	<i>Ne bih prihvatio</i>	28	30	36	19	45	27

Sagledamo li ukupno etničku distancu prema pojedinim narodima u odnosu na rezultate od prije tri godine, možemo zaključiti kako se ona značajno smanjila. Usporedbe radi, objavljujemo rezultate istraživanja iz 2010. godine.

Tablica 16. Istraživanje etničke distance 2010.

	Prema Bošnjacima		Prema Srbima		Prema Hrvatima	
	Hrvati	Srbi	Bošnjaci	Hrvati	Bošnjaci	Srbi
Da živi u mom selu ili gradu	88,4	80,1	91,9	88,8	93,3	83,1
Da mi bude kolega na poslu	91,2	80,2	90,3	88	92,4	82,7
Da mi je prijatelj	85,6	66,1	80,9	83,3	82,6	68,2
Da netko iz moje porodice sklopi brak s njim/njom	28,2	27,4	34,5	25,8	36,1	30,6

3.2. Stereotipi o pojedinim narodima

Stereotipi nastaju više-manje spontano, odražavaju aktualna zbivanja, međusobne odnose pojedinih grupa, dio su svojevrsne tradicije pojedinih društava, te nakon nekog vremena postaju „istina po sebi“ (truizmi) o čijoj se istinitosti jednostavno ne raspravlja.

Pokušavajući istražiti stereotipe o pojedinim narodima iz perspektive druga dva naroda, ponudili smo im listu pozitivnih i negativnih osobina i stereotipa koji se obično pripisuju bosnaskohercegovačkim narodima, a koju smo imali i u prethodnom istraživanju. Ispitanici su birali po tri pojma koji najbolje opisuju pojedini narod.

Stereotipi i osobine koje jedan narod pripisuje drugom uvelike su se promijenile u posljednje tri godine, te smo iz negativnog konteksta očito prešli u pozitivni. Naime, u istraživanju iz 2010. godine Bošnjaci iz persepktive ukupne populacije bili su: *spremni pomoći, marljivi, poštteni i dvolični* (više od 25% ukupne populacije). Srbi su bili: *dvolični, marljivi, poštteni, spremni pomoći, hladni, agresivni i ponosni* (više od 25% ukupne populacije). Hrvati su pak bili: *kulturni, marljivi, dvolični i hladni* (više od 24%). Pritom su najnegativnije osobine jedni drugima međusobno davali Bošnjaci i Srbi. Tako su Bošnjaci za Srbe bili: *dvolični* (52%), *nazadni* (31%), *neiskreni* (30%), *te spremni pomoći* (29%) i *marljivi* (27%). Istodobno Srbi su za Bošnjake bili: *hladni* (43%), *dvolični* (43%), *agresivni* (41%), *okrutni* (34%), *neiskreni* (18%), *te ponosni i marljivi* (po 17%).

Dakle, od najučestalijih pet osobina, Bošnjaci Srbima 2010. godine nisu dali nijednu pozitivnu. Istodobno, Hrvati su im dali tek jednu pozitivnu. Naime, Srbi su za Hrvate bili: *dvolični* (37%), *neiskreni* (34%), *agresivni* (32%), *hladni* (29%) *te ponosni* (23%) i *marljivi* (20%). Bošnjaci su prošli nešto bolje. Kod Bošnjaka Hrvati su prepoznavali sljedeće osobine: *dvolični* (36%), *spremni pomoći* (36%), *gostoljubivi* (32%), *neiskreni* (31%), *marljivi* (28%), *ponosni* (25%) i *nazadni* (24%). Tada su Hrvati imali najbolji imidž u Bosni i Hercegovini – od „top 5“ osobina Bošnjaci dali svih pet pozitivnih, a Srbi čak dvije. Hrvati su tako u očima Bošnjaka bili: *kulturni* (52%), *marljivi* (26%), *ponosni* (26%), *spremni pomoći* (25%) i *gostoljubivi* (23%), a za Srbe: *kulturni* (45%), *hladni* (41%), *dvolični* (35%), *neiskreni* (27%), *marljivi* (26%) i *nadmeni* (22%).

Tablica 17 – Prevladavajući stereotipi (cjelokupna populacija) % – 2010.

%	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
<i>Marljivi</i>	39,2	27,5	26,8
<i>Pošteni</i>	37	19,6	25,6
<i>Spremni pomoći</i>	45,3	21,4	25,6
<i>Kulturni</i>	12,6	49	11,5
<i>Tolerantni</i>	21,1	16,9	19,4
<i>Hladni</i>	12,6	23,9	25,6
<i>Dvolični</i>	28,4	24,9	27,4
<i>Okrutni</i>	5,6	6	20
<i>Agresivni</i>	5	3,6	25,4
<i>Nazadni</i>	17,4	3,5	6,4
<i>Ponosni</i>	19,8	22,5	24,8
<i>Nadmeni</i>	4,1	21	6,5
<i>Gostoljubivi</i>	20,9	22,7	20,4
<i>Neiskreni</i>	16,6	18,8	15,5
<i>Bez odgovora</i>	1,1	0,4	1,1

Tri godine kasnije od prevladavajućih negativnih stereotipa opstala je jedino dvoličnost, dok prevladavaju pozitivni stereotipi. U pogledu autostereotipa kod sva tri naroda se ponavljaju sličnosti – spremni pomoći, gostoljubivi, marljivi, poštteni i slično, pa bi to možda

mogao biti opis za sve stanovnike Bosne i Hercegovine, odnosno dio zajedničkog identiteta.

3.2.1. Stereotipi o Srbima u BiH

Kad je u pitanju percepcija Srba, iz perspektive ukupnog broja hrvatskih, bošnjačkih, ali i srpskih ispitanika, dominantne su sljedeće osobine i stereotipi: **spremni su pomoći (40%), marljivi (33%), gostoljubivi (31%), poštteni (29%), ponosni (23%), tolerantni (17%) i dvolični (15%).**

Bošnjaci ih percipiraju kao: spremne pomoći (34%), marljive (26%), dvolične (24%), gostoljubive (24%), poštene (21%), neiskrene (19%), hladne (18%), kulturne (17%), ponosne (15%) i agresivne (13%).

Hrvati Srbe percipiraju kao: spremne pomoći (34%), marljive (31%), gostoljubive (31%), poštteni (25%), ponosne (25%), kulturne (16%) i dvolične (13%).

Srbi sami sebe percipiraju kao: spremne pomoći (52%), poštene (41%), marljive (41%), gostoljubive (39%), ponosne (29%) i tolerantni (24%). Čak 8% ispitanika svoj narod smatra i dvoličnim. Srbi su najnegativnije percipirani u Unsko-Sanskom, Tuzlanskom i Sarajevskom kantonu. U Unsko-Sanskom kantonu 26% ispitanika smatra da su Srbi hladni, 22% da su dvolični, te 21% da su neiskreni. U Tuzlanskom kantonu da su neiskreni smatra 18% ispitanika, agresivni 19% i dvolični 22%.

Tablica 18. Stereotipi i autostereotipi o Srbima

%		Bošnjaci	Hrvati	Srbi
Stereotipi o Srbima	Marljivi	26	31	41
	Pošteni	21	25	41
	Spremni pomoći	34	34	52
	Kulturni	17	16	10
	Tolerantni	13	14	24
	Hladni	18	7	5
	Dvolični	24	13	8
	Okrutni	11	7	2
	Agresivni	13	12	3
	Nazadni	2	0	1
	Ponosni	15	25	29
	Nadmeni	6	4	4
	Gostoljubivi	24	31	39
	Neiskreni	19	11	4

3.2.2. Stereotipi o Hrvatima u BiH

Imidž Hrvata iz perspektive sva tri naroda u Bosni i Hercegovini obilježen je sljedećim osobinama i stereotipima: **kulturni** (36%), **marljivi** (35%), **spremni su pomoći** (35%), **pošteni** (31%),

gostoljubivi (26%), tolerantni (18%), ponosni (15%) i dvolični (13%).

Bošnjaci ih percipiraju kao: kulturne (43%), spremne pomoći (37%), marljive (35%), gostoljubive (25%), poštene (24%), dvolične (17%), tolerantne (16%) i ponosne (14%).

Srbi Hrvate percipiraju kao: marljive (35%), spremne pomoći (32%), poštene (31%), kulturne (31%), gostoljubive (22%), tolerantne (18%), dvolične (17%) i ponosne (16%).

Hrvati sami sebe percipiraju kroz sljedeće osobine: spremni pomoći (39%), poštteni (38%), marljivi (37%), gostoljubivi (30%), kulturni (30%), tolerantni (20) i ponosni (17%).

Kako su Hrvati gostoljubivi u većoj mjeri su umjereni mlađi od 30 godina, dok je kod ostalih kategorija postoji veća suglasnost kod ispitanika svih dobi. Kako su Hrvati dvolični u većoj mjeri nego drugdje uvjereni su ispitanici u Sarajevskom kantonu. A kako su ponosni, uvjereniji su nego drugdje u Hercegovačko-neretvanskom kantonu. Kako su Hrvati kulturni narod izjasnili su se studenti i učenici u većoj mjeri nego drugi ispitanici. Međutim, taj stereotip se redovito javlja u istraživanjima posljednjih desetljeća kod svih dobnih skupina.

Tablica 19. Stereotipi i autostereotipi o Hrvatima

%	Osobina	Bošnjaci	Srbi	Hrvati
Stereotipi o Hrvatima	Marljivi	35	35	37
	Posteni	24	31	38
	Spremni pomoci	37	32	39
	Kulturni	43	31	30
	Tolerantni	16	18	20
	Hladni	8	12	6
	Dvolični	17	17	7
	Okrutni	4	4	3
	Agresivni	6	5	1
	Nazadni	0	1	0
	Ponosni	14	16	17
	Nadmeni	6	8	3
	Gostoljubivi	25	22	30
	Neiskreni	8	7	6

3.2.3. Stereotipi o Bošnjacima u BiH

Bošnjaci su, prema stajalištu svih ispitanika: **spremni pomoći (44%), marljivi (37%), poštteni (36%), gostoljubivi (31%), tolerantni (24%), kulturni (17%), dvolični (14%) i ponosni (14%).**

Hrvati doživljavaju Bošnjake kroz sljedeće osobine i stereotipe: spremni pomoći (40%), marljivi (35%), gostoljubivi (31%), poštteni (30%), tolerantni (21%), dvolični (17%), kulturni (16%) i ponosni (13%). Srbi su Bošnjacima pripisali sljedeće osobine i stereotipe: spremni pomoći (43%), marljivi (36%), poštteni (34%), gostoljubivi (30%), tolerantni (18%), dvolični (16%), ponosni (14%) i kulturni (13%). Bošnjaci sami sebe percipiraju kao: spremne pomoći (48%), poštene (43%), marljive (40%), gostoljubivi (32%), tolerantne (30%), kulturne (20%) i ponosne (15%). Čak 8 % ispitanika svoj narod je opisao dvoličnim. Kako su Bošnjaci marljivi u puno većoj mjeri nego ostali smatraju ispitanici u Unsko-Sanskom kantonu. U Hercegovačko-neretvanskom ih u puno većoj mjeri nego drugdje smatraju dvoličnim, a na sjeveru Republike Srpske u nešto većoj mjeri nazadnim i agresivnim. Kako su gostoljubivi u većoj mjeri nego drugdje smatraju ispitanici u Zeničko-dobojskom kantonu (43%).

Tablica 20. Stereotipi i autostereotipi o Bošnjacima

%	Osobina	Bošnjaci	Srbi	Hrvati
Stereotipi o Bošnjacima	Marljivi	40	36	35
	Pošteni	43	34	30
	Spremni pomoći	48	43	41
	Kulturni	20	13	16
	Tolerantni	30	18	21
	Hladni	4	5	5
	Dvolični	8	16	17
	Okrutni	2	4	2
	Agresivni	2	6	4
	Nazadni	2	4	2
	Ponosni	15	14	13
	Nadmeni	2	5	3
	Gostoljubivi	32	30	31
	Neiskreni	4	9	10

3.3. Imidži pojedinih naroda u Bosni i Hercegovini

Pod pojmom imidž u literaturi se obično podrazumijeva slika, osjećaj ili asocijacija koja se stvara u čovjekovoj svijesti pri viđenju ili spomenu nekog subjekta, odnosno dojam ili predodžba koju javnost već ima o tom subjektu. Kako bismo dodatno istražili imidž pojedinih naroda u Bosni i Hercegovini ispitanicima smo ponudili

dva pitanja – da navedu tri karakteristike, stvari, činjenice ili pojave zbog kojih se dive pojedinom narodu, te tri stvari, činjenice ili pojave koje zamjeraju drugim narodima. Budući da je riječ o otvorenim pitanjima očekivali smo najširi spektar odgovora te potpunu iskrenost ispitanika, što nismo mogli postići prethodnim pitanjem o stereotipima. Dodatno pitanje se odnosilo na mogućnost jačanja pozitivnog stajališta prema pojedinim narodima, odnosno što ispitanici očekuju od pojedinih naroda kako bi promijenili mišljenje o njima.

3.3.1. Imidž Hrvata iz perspektive Bošnjaka i Srba – pozitivne i negativne karakteristike

Bošnjaci i Srbi su kao najpozitivnije osobine Hrvata, zbog kojih im se dive, naveli: **složni, jedinstveni, međusobno se pomažu** (12,2%), **kulturni i pristojni** (11,7%), **vrijedni i poduzetni** (10%), **poštteni, iskreni, pravedni, korektni** (8%), **nacionalno osvješteni i poštuju tradiciju** (6,1%), **uporni, ustrajni i ostvaruju ciljeve** (5%).

Pritom, Bošnjaci su u najvećoj mjeri Hrvatima pripisali sljedeće osobine: složni, jedinstveni, međusobno se pomažu (14%), kulturni i pristojni (14%), vrijedni i poduzetni (12%), poštteni, iskreni, pravedni, korektni (10%), spremni pomoći (8%), nacionalno osvješteni i poštuju tradiciju (6%), gostoljubivi (5%), otvoreni prema drugim nacijama (5%), dobri prijatelji / susjedi / kolege (4%), mudri (4%), moralni i dobri ljudi (4%) te društveni (4%).

Srbi kod Hrvata najviše cijene sljedeće karakteristike: složni, jedinstveni, međusobno se pomažu (12%), kulturni i

pristojni (10%), vrijedni i poduzetni (7%), nacionalno osvještani i poštuju tradiciju (7%), uporni, ustrajni i ostvaruju ciljeve (7%), poštteni, iskreni, pravedni, korektni (5%), religiozni (5%), moralni i dobri ljudi (4%) te otvoreni prema drugim nacijama (4%).

Kako su Hrvati poduzetni u najvećoj mjeri smatraju ispitanici u Sarajevskom kantonu (21%), a kako su kulturni u Tuzlanskom kantonu (21%).

Tablica 21. Pozitivne karakteristike Hrvata iz perspektive druga dva naroda

Karakteristike HRVATA	%	Ukupno ispitanici	Bošnjaci	Srbi
Složni / jedinstveni / pomažu svom narodu		12,2	14	12
Kulturni / pristojni		11,7	14	10
Vrijedni / poduzetni		10	12	7
Pošteni / iskreni / pravedni / korektni		8	10	5
Tradicionalisti / nacionalno osviještani		6,1	6	7
Uporni / istrajni / imaju cilj / ostvaruju ciljeve		5	3	7
Tolerantni prema drugim nacijama		4,5	5	4
Spremni pomoći		4,5	8	1
Religiozni		4	3	5
Dobri ljudi / humani / moral		3,9	4	4
Gostoprimljivi		3,4	5	2
Pametni / mudri		3,3	4	3
Društveni		2,5	4	2
Dobri prijatelji / komšije / kolege		2,4	4	1
Bore se za svoja prava / interese		2,3	2	3

Što se tiče negativnih karakteristika Hrvata najveći dio ispitanika nije smatrao potrebnim navesti ništa negativno

(oko 75% ispitanika). Bošnjaci i Srbi koji su odgovorili na ovo pitanje najsuglasniji oko sljedećih pojmova: nacionalizam / isticanje vjerske pripadnosti (5,1%), dvolični i licemjerni (3,5%), posljedice rata (3,3%), nadmeni / arogantni / dominantni (2,4%) te nastoje podijeliti BiH / ne vole BiH (2,3%).

Pritom najveće slaganje između bošnjačkih i srpskih ispitanika je kod karakteristike nacionalizam i isticanje vjerske pripadnosti (po 5%). Kako su Hrvati nadmeni smatra 3% Bošnjaka i 2% Srba. Da su Hrvati dvolični i licemjerni smatra manje Srba (3%) od Bošnjaka (5%). Kako Hrvati ne vole BiH te ju nastoje podijeliti za razliku od dijela Bošnjaka Srbi uopće ne vjeruju.

3.3.2. Imidž Bošnjaka iz perspektive Hrvata i Srba – pozitivne i negativne karakteristike

Hrvati i Srbi se dive Bošnjacima zbog sljedećih osobina: **složni, jedinstveni, međusobno se pomažu** (11%), **tolerantni prema drugima** (7,3), **vrijedni i poduzetni** (7,2%), **spremni pomoći** (7,2%), **poštteni, iskreni, pravedni, korektni** (6,5%), **gostoljubivi** (5,5%), **dobri prijatelji, susjedi, kolege** (4,8%), **uporni / odlučni / tvrdoglavi** (4,3%).

Srbi se pritom Bošnjacima dive zbog sljedećih karakteristika: složni, jedinstveni, međusobno se pomažu (10%), poštteni i iskreni (7%), vrijedni i poduzetni (7%), tolerantni prema drugima (6%), gostoljubivi (5%), spremni pomoći (5%), uporni, odlučni, tvrdoglavi (3%), dobri prijatelji, susjedi, kolege (3%).

Hrvati su kao najpozitivnije karakteristike Bošnjaka naveli sljedeće: složni, jedinstveni, međusobno se pomažu (13%), spremni pomoći (9%), tolerantni prema drugima (8%), poštteni i iskreni (7%), vrijedni i poduzetni (7%), dobri prijatelji, susjedi, kolege (7%), uporni, odlučni, tvrdoglavi (6%), gostoljubivi (5%).

Kako su dobri prijatelji, susjedi i kolege u većoj mjeri smatraju ispitanici stariji od 60 godina.

Tablica 22. Pozitivne karakteristike Bošnjaka iz perspektive druga dva naroda

Karakteristike BOŠNJAKA	%	Ukupno ispitanici	Srbi	Hrvati
Složni / jedinstveni / pomažu svom narodu		11	10	13
Tolerantni prema drugim nacijama		7,3	6	8
Vrijedni / poduzetni		7,2	7	7
Spremni pomoći		7,2	5	9
Poštteni / iskreni / pravedni / korektni		6,5	7	7
Gostoprimljivi		5,5	5	5
Dobri prijatelji / komšije / kolege		4,8	3	7
Dobri ljudi / humani / moral		4,4	4	5
Hrabri / odlučni / borbeni / tvrdoglavi		4,3	3	6
Uporni / istrajni / imaju cilj / ostvaruju ciljeve		4	4	4
Religiozni		3,7	5	3
Društveni		3,7	4	3
Tradicionalisti / nacionalno osviješteni		3,4	3	4
Kulturni / pristojni		2,6	4	2
Ponosni / dostojastveni		1,9	2	2
Tradicionalna kuhinja		1,7	0	3
Izdržljivi / (rat / trenutno stanje)		1,7	0	3

Što se tiče negativnih karakteristika Bošnjaka, čak 71% ispitanika nije našlo ništa shodno za odgovor. Od onih koji su dali odgovor najzastupljeniji su sljedeći pojmovi: nacionalizam i vjerski fanatizam (5,3%), posljedice rata (3,7%), politika bošnjačkih političara i stranaka (3,3%), ulizice / proračunati / neiskreni (2,1%), nadmeni / dominantni (2%), žele Bosnu i Hercegovinu samo za sebe (2%). Najčešća negativna karakteristika vezana uz Bošnjake koju su naveli srpski ispitanici je nacionalizam i vjerski fanatizam (7%). Kod hrvatskih ispitanika je to dvoličnost (6%). Najveći broj ispitanika starijih od 60 godina smatra da su to bošnjačka politika i njihovi politički lideri.

3.3.3. Imidž Srba iz perspektive Bošnjaka i Hrvata – pozitivne i negativne karakteristike

Kad su u pitanju pozitivne karakteristike Srba zbog kojih im se dive Bošnjaci i Hrvati, najdominantnije su: **složni, jedinstveni, međusobno se pomažu** (7%), **poštteni, iskreni, pravedni, korektni** (5,8%), **uporni, ustrajni i imaju cilj** (5,5%), **gostoljubivi** (4,8%), **vrijedni i poduzetni** (3,9%), **društveni** (3,6%). Pritom Bošnjaci se dive Srbima zbog sljedećih obilježja: složni, jedinstveni, međusobno se pomažu (8%), poštteni i iskreni (7%), vrijedni i poduzetni (6%), gostoljubivi (5%), društveni (5%), uporni, ustrajni, imaju ciljeve (3%). Hrvati dijele identično mišljenje s Bošnjacima u pogledu pozitivnih osobina Srba jedino kod gostoljubivosti (5%). Hrvati se najviše dive Srbima zbog upornosti, ustrajnosti i postizanja ciljeva (7%), potom zbog složnosti, jedinstva i

međusobnog pomaganja (6%), hrabrosti, odlučnosti i tvrdoglavosti (6%), pa poštenja i iskrenosti (5%). A za razliku od Bošnjaka tek 2% i zbog poduzetnosti.

U dobnoj skupini od 45 do 60 godina ispitanici se najviše dive Srbima zbog ustrajnosti, upornosti i postizanja ciljeva. Isto mišljenje dijele ispitanici sa visokom stručnom spremom. Stariji od 60 godina u najvećoj mjeri ih smatraju dobrim ljudima. U kantonu Sarajevo ispitanici kod Srba najviše cijene iskrenost (14%). Djelatnici iz javnog sektora u puno značajnijoj mjeri nego ostali cijene kod Srba složnost i jedinstvo.

Tablica 23. Pozitivne karakteristike Srba iz perspektive druga dva naroda

Karakteristike SRBA	%	Ukupno ispitanici	Bošnjaci	Hrvati
Složni / jedinstveni / pomažu svom narodu		7	8	6
Pošteni / iskreni / pravedni / korektni		5,8	7	5
Uporni / istrajni / imaju cilj / ostvaruju ciljeve		5,5	3	7
Gostoprimljivi		4,8	5	5
Vrijedni / poduzetni		3,9	6	2
Kulturni / pristojni		3,6	4	3
Hrabri / odlučni / borbeni / tvrdoglavi		3,6	1	6
Društveni		3,6	5	2
Spremni pomoći		3,6	3	5
Dobri ljudi / humani / moral		3,3	2	5
Tolerantni prema drugim nacijama		2,7	2	3
Tradicionalisti / nacionalno osviješteni		2,6	1	4
Čvrst stav / dosljedni / karakterni / samopoštovanje		2,1	1	3

U pogledu negativnih karakteristika, zbog kojih pripadnici druga dva naroda ne poštuju ili ne vole Srbe dobili smo sljedeće pojmove (61% ispitanika nije našlo za shodno navoditi negativnosti): odgovornost za rat (11,1%), nacionalizam (5,4%), agresivni / okrutni / zločinci / osvetoljubivi (5,3%), ne priznaju Bosnu i Hercegovinu i žele ju podijeliti (4,4%), neiskreni / nepravedni (3,8%). Pritom se razmišljanja bošnjačkih i hrvatskih ispitanika značajno razlikuju. Primjerice kao negativnu osobinu Bošnjaci navode (4%) ponašanje i način razmišljanja kod Srba, dok to nije naveo nitko od Hrvata. Bošnjačke ispitanike kod Srba najviše smeta: odgovornost za rat (14%), nacionalizam (7%), ne priznaju Bosnu i Hercegovinu i žele ju podijeliti (7%), agresivni / okrutni / zločinci / osvetoljubivi (6%), neiskreni / nepravedni (5%), ponašanje i način razmišljanja (4%). Hrvati su pak negativnosti vrednovali na ovaj način: odgovornost za rat (8%), agresivni / okrutni / zločinci / osvetoljubivi (5%), nacionalizam (3%), neiskreni / nepravedni (3%) te ne priznaju Bosnu i Hercegovinu i žele ju podijeliti (2%). Hrvati očito ne vjeruju u srpsku podijelu Bosne i Hercegovine. Srbima ulogu u ratu najviše zamjeraju ispitanici u dobi između 30 i 45 godina. Neiskrenost im u najvećoj mjeri pripisuju ispitanici s najmanjim primanjima i ispitanici u Tuzlanskom kantonu. Kako žele podijeliti BiH najuvjereniji su ispitanici u sarajevskom i tuzlanskom kantonu.

3.4. Korak prema boljim međusobnim odnosima – Što bi pripadnici susjednih naroda trebali promijeniti u svome ponašanju?

Sljedeće pitanje se odnosilo na mogućnosti jačanja pozitivne percepcije o pojedinim narodima, odnosno što bi pripadnici pojedinog naroda trebali učiniti kako bi poboljšali imidž u očima ispitanika. Zapravo kako bismo pokušali učiniti korak prema jačanju suradnje, pokušali smo otkriti što bi navelo ispitanike da promijene svoje stajalište o pojedinim narodima i njihovim pripadnicima, nudeći im različite mogućnosti odgovora.

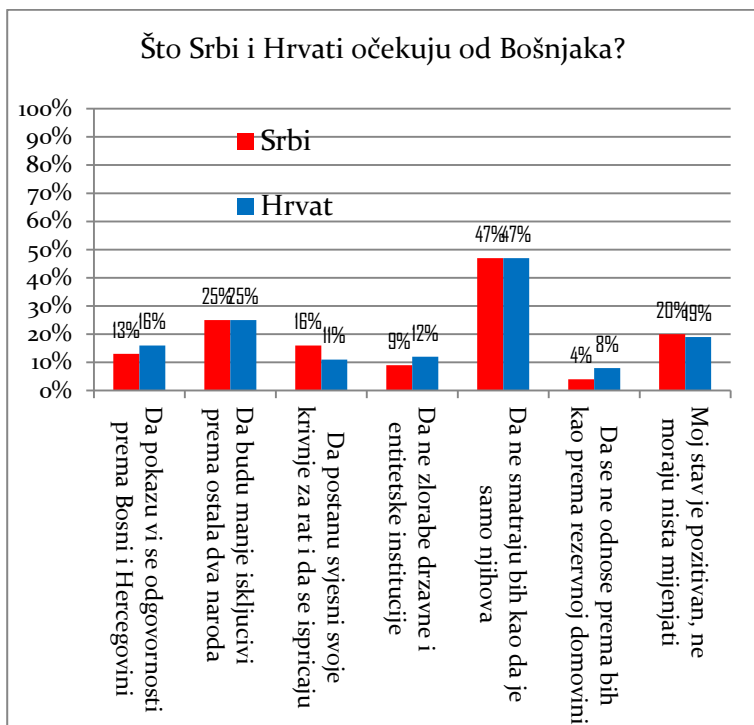
Što bi Bošnjaci trebali promijeniti u svome ponašanju?

U istraživanju iz 2010. godine, odgovarajući na isto pitanje Hrvati i Srbi su tražili od Bošnjaka da ne zloupotrebljavaju državne i entitetske institucije (više od 50% ispitanika), te da budu manje isključivi prema druga dva naroda (više od 40%). Među hrvatskim i srpskim ispitanicima vladao je priličan konsenzus, što je jasno govorilo o nužnosti promjene ponašanja bošnjačkih lidera prema druga dva naroda, ukoliko žele pridobiti njihovu potporu u jačanju Bosne i Hercegovine. Srbi su (za razliku od Hrvata) očekivali od Bošnjaka da postanu svjesni svoje krivnje za rat i da se ispričaju (to je tražilo čak 58% Srba). Tek 15% Hrvata je smatralo da bi se Bošnjaci trebali ispričati Srbima za počinjene zločine.

U ovom istraživanju iz 2013. također vlada konsenzus između Hrvata i Srba u zahtjevima prema Bošnjacima.

Tako čak **47% Hrvata i 47% Srba traži od Bošnjaka da ne smatraju BiH samo njihovom**, a po **25% da budu manje isključivi prema druga dva naroda**. Oko 16% Hrvata i 13% Srba traži od Bošnjaka da pokažu više odgovornosti prema BiH. Da postanu svjesni svoje krivnje u ratu i ispričaju se žrtvama, tri godine kasnije, traži samo 16% Srba i 11% Hrvata, a da ne zlorabe državne i entitetske institucije traži samo 12% Hrvata i 9% Srba. Oko 20% ispitanika je uvjereno kako Bošnjaci ne moraju ništa mijenjati jer očito o njima imaju pozitivno mišljenje.

Grafikon 11. Očekivanja druga dva naroda od Bošnjaka

Što bi Srbi trebali promijeniti u svome ponašanju?

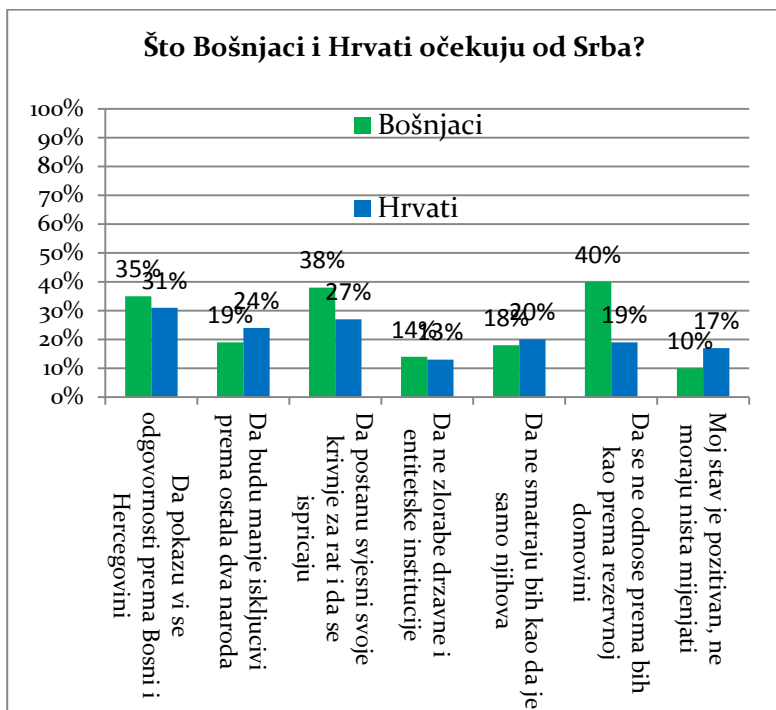
U istraživanju 2010. među bošnjačkim i hrvatskim ispitanicima u Federaciji je postojao priličan konsenzus o „srpskoj“ krivnji za ratna stradanja u BiH i imidžu vladajuće politike u Republici Srpskoj, koja ignorira nacionalne institucije i teži samostalnosti. Naime, i Hrvati (61%) i Bošnjaci (82%) su očekivali od Srba da postanu svjesni svoje krivnje za rat i da se ispričaju, da pokažu više odgovornosti prema BiH (Bošnjaci 72%, Hrvati 49%), te da ne zloupotrebljavaju državne institucije (Bošnjaci 57%, Hrvati 45%). Bošnjaci u većoj mjeri (59%) od Hrvata (32%) su smatrali da Srbi trebaju biti manje isključivi prema druga dva naroda. Hrvati, koji su u to vrijeme primali načelnu potporu u borbi za treći entitet od predsjednika RS-a Milorada Dodika, nisu smatrali da su Srbi unutar BiH isključivi, iako zlorabe državne institucije.

U ovom istraživanju srpska krivnja za rat i traženje da se ispričaju je smanjena. **Da postanu svjesni svoje krivnje za rat i ispričaju se žrtvama, tri godine kasnije, traži 38% Bošnjaka i 27% Hrvata.** U ključnom zahtijevu Bošnjaci se razlikuju od Hrvata. **Čak 40% Bošnjaka traži od Srba da se prema BiH ne odnose kao prema rezervnoj domovini.** To od njih traži samo 19% Hrvata. Najveći zahtjev među Hrvatima odnosi se na to **da pokažu više odgovornosti prema BiH (31% Hrvata i 35% Bošnjaka).** Da budu manje isključivi prema druga dva naroda traži 24% Hrvata i 19% Bošnjaka, te da

ne smatraju Bosnu i Hercegovinu samo njihovom 20% Hrvata i 18% Bošnjaka.

17% Hrvata i 10% Bošnjaka smatra kako Srbi ne moraju ništa mijenjati u svome ponašanju.

Grafikon 12. Očekivanja druga dva naroda od Srba

Što bi Hrvati trebali promijeniti u svome ponašanju?

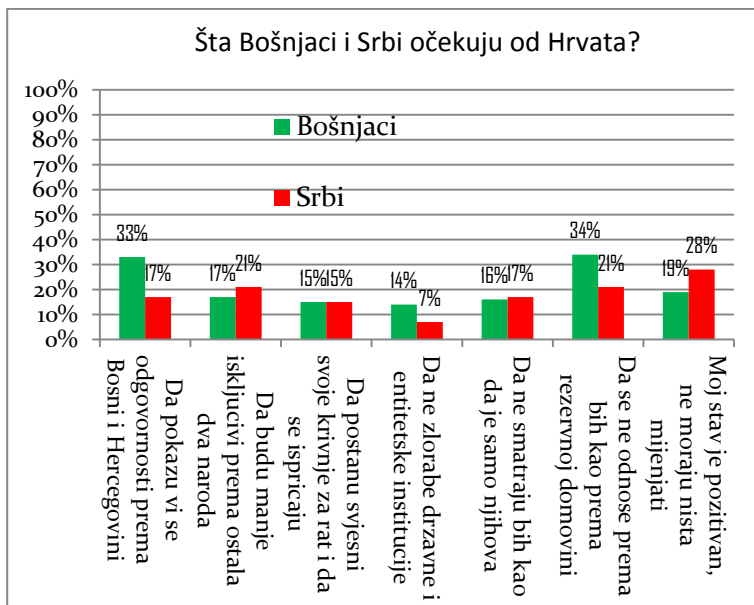
U prethodnom istraživanju iz 2010. Bošnjaci i Srbi se uglavnom nisu slagali u pogledu očekivanja od Hrvata, osim da budu manje isključivi prema druga dva naroda (38 % i 37%).

Bošnjaci su u značajnijoj mjeri (55%) od Srba (38%) očekivali da Hrvati pokažu više odgovornosti prema BiH. Srbi su smatrali kako i Hrvati trebaju postati svjesni svoje krivnje za rat i ispričati se (50%), dok većina Bošnjaka nije mislila tako (ovu opciju je izabralo tek 26% ispitanika). Bošnjaci su smatrali kako Hrvati trebaju prestati zloupotrebljavati državne i entitetske institucije (44%), dok je tek 21% srpskih ispitanika vjerovalo da Hrvati to stvarno čine. Zanimljivo je da je čak 55% Bošnjaka očekivalo od Hrvata (kao i od Srba, ali u puno manjoj mjeri – 42%) da im omoguće da zarade. Naime, svi su ispitanici bili uvjereni kako su Hrvati u Bosni i Hercegovini ekonomski najneovisniji i stabilniji. Naime, 48% bošnjačkih, 47% srpskih i čak 74% hrvatskih ispitanika je smatralo da upravo Hrvati imaju najbolji ekonomski standard i da najbolje žive u Bosni i Hercegovini.

U ovom istraživanju također nema pretjeranog konsenzusa između Bošnjaka i Srba u pogledu traženja od Hrvata. Najveća suglasnost se odnosi na to da postanu svjesni svoje krivnje u ratu i ispričaju se (po 15% ispitanika), te da ne svojataju Bosnu i Hercegovinu (16% Bošnjaci i 17% Srbi). Najveći zahtijev Bošnjaka prema

Hrvatima je **da se prema BiH ne odnose kao prema rezervnoj domovini** (34% Bošnjaka i samo 21% Srba), a potom **da pokazu više odgovornosti prema BiH** (33 Bošnjaka i samo 17% Srba). Srbi u puno većoj mjeri od Bošnjaka, od Hrvata traže **da ne budu isključivi prema druga dva naroda** (21% Srba i 17% Bošnjaka). Bošnjaci u puno većoj mjeri od Srba smatraju kako Hrvati zlorabe institucije u zemlji te da bi to trebali prestati raditi (14% Bošnjaka i samo 7% Srba). Zanimljivo je kako čak 23,3% ispitanika smatra kako Hrvati ništa ne trebaju mijenjati u svome ponašanju, te kako već imaju pozitivno mišljenje o njima. To smatra čak 28% Srba i 19% Bošnjaka.

Grafikon 13. Očekivanja druga dva naroda od Hrvata

Zbirno gledano, najveći konsenzus imaju Hrvati i Srbi prema Bošnjacima, i to ponajprije da ne svojataju Bosnu i Hercegovinu (čak 47%), te da budu isključivi prema druga dva naroda (25%). Drugi konsenzus su približno postigli Hrvati i Bošnjaci kod zahtjeva Srbima da pokažu više odgovornosti prema Bosni i Hercegovini. Oko ostalih zahtjeva, prijedloga ili apela nema puno konsenzusa, odnosno oni kod kojih postoji konsenzus nisu posebno naglašeni kao važni. Rezimirajući ostale zahtjeve možemo zaključiti kako Bošnjaci i dalje insistiraju da Srbi postanu svjesni svoje krivnje za rat i ispričaju se (38%) (odgovornost Srbima kao kolektivu za rat još je visoka, što se vidi u pitanju vezanom za odgovornost za rat u sljedećem poglavlju), te da se ne odnose prema BiH kao da im je rezervna domovina (40%). Sličan apel su od Bošnjaka dobili i Hrvati (34%), zajedno s onim da pokažu više odgovornosti prema BiH (33%). Zanimljivo je kako je čak 28% srpskih ispitanika navelo kako pozitivno percipiraju Hrvate i da ne očekuju nikakve promjene. Tek na drugom mjestu je zahtjev da ne budu isključivi prema druga dva naroda.

Tablica 24. Međusobna očekivanja i apeli Hrvata, Bošnjaka i Srba u smislu vraćanja povjerenja

	Apel Bošnjacima		Apel Srbima		Apel Hrvatima	
	Srbi	Hrvati	Bošnjaci	Hrvati	Bošnjaci	Srbi
Da pokazu više odgovornosti prema Bosni i Hercegovini	13%	16%	35%	31%	33%	17%
Da budu manje isključivi prema ostala dva naroda	25%	25%	19%	24%	17%	21%
Da postanu svjesni svoje krivnje za rat i da se ispricaju	16%	11%	38%	27%	15%	15%
Da ne zlorabe državne i entitetske institucije	9%	12%	14%	13%	14%	7%
Da ne smatraju BiH samo njihovom	47%	47%	18%	20%	16%	17%
Da se ne odnose prema BiH kao prema rezervnoj domovini	4%	8%	40%	19%	34%	21%
Moj stav je pozitivan, ne moraju nista mijenjati	20%	19%	10%	17%	19%	28%

3.5. Odgovornost za rat u Bosni i Hercegovini

Kako bismo mogli razgovarati o konsenzusu o zajedničkoj budućnosti, nužno je postići barem minimum konsenzusa o nedavnoj prošlosti na ovim prostorima. Stoga smo u prošlom istraživanju 2010. godine nastojali istražiti percepciju međusobne odgovornosti za nedavna ratna zbivanja. Odgovori ispitanika su potvrdili kako su tri konstitutivna bosanskohercegovačka naroda daleko od konsenzusa o tom pitanju. Zapravo svatko od njih ima svoje poglede na devedesete godine na ovim prostorima, odnosno odgovornost za rat.

Podsjetimo, Srbi su najviše smatrali odgovornom međunarodnu zajednicu (56,5% ispitanika) i sve tadašnje političare u bivšoj Jugoslaviji (52,2%). Nakon takve podjele odgovornosti, 43,7% srpskih ispitanika je „optužilo“ prvog bosanskohercegovačkog predsjednika i bošnjačkog lidera Aliju Izetbegovića, a njih 36,8% prvog hrvatskog predsjednika Franju Tuđmana. Čak 18,9% srpskih ispitanika je smatralo kako su sva ratna događanja, stradanja i genocid u BiH posljedica spleta okolnosti. A Slobodana Miloševića odgovornim je smatralo tek 16,1% ispitanika.

Za Bošnjake su nedvojbeno najodgovorniji za ratna zbivanja u BiH bili Slobodan Milošević (49,9%) i Srbi (43%). Tek na trećem mjestu po odgovornosti su

bili svi političari podjednako (31,9%), a zatim Franjo Tuđman (26,1%). U odgovornost međunarodne zajednice, za razliku od sugrađana srpske nacionalnosti vjerovalo je tek 14,7% Bošnjaka, a u odgovornost svog lidera Alije Izetbegovića tek 5,7% ispitanika.

Stajališta hrvatskih ispitanika nalazila su se negdje „između“ ova dva oprečna stava bošnjačkih i srpskih ispitanika. Bosanskohercegovački Hrvati u najvećem postotku (57,7%) su vjerovali u odgovornost svih tadašnjih političara u Jugoslaviji. Zatim su najodgovornijim smatrali Srbe (29,8%), splet okolnosti (28,5%) i Slobodana Miloševića (22,5%). U odgovornost međunarodne zajednice vjerovalo je tek 10,8% ispitanika, a u odgovornost Franje Tuđmana tek 6,6%. U svakom slučaju, u Bosni i Hercegovini 2010. godine uglavnom nije postojalo slaganje oko odgovornosti za rat, a svi narodi su krivca uglavnom vidjeli u onim drugima i očekivali ispriku. Najveći stupanj slaganja ipak je postojao oko odgovornosti tadašnjih političara u Jugoslaviji i Slobodana Miloševića. Novo istraživanje nam pokazuje pomake u toj percepciji odgovornosti.

Kako bismo dobili što konkretnije i preciznije odgovore u ovom istraživanju nismo stavljali mogućnost višestrukih odgovora, već smo ispitanike zamolili za samo jedan odgovor.

Tablica 25. Odgovornost za rat u BiH prema nacionalnoj pripadnosti

%	Bošnjaci		Hrvati		Srbi	
	2010	2013	2010	2013	2010	2013
Odgovorni za rat u BiH						
Srbi	43	31	29,8	28	1,2	2
Hrvati	6,6	4	5,6	2	4,9	4
Muslimani/Bošnjaci	1,1	0	9,3	1	13,7	8
Slobodan Milošević	49,9	16	22,5	7	16,1	1
Franjo Tuđman	26,1	4	6,6	3	36,8	3
Alija Izetbegović	5,7	2	8,5	2	43,7	6
JNA	8,9	2	10,5	1	0,5	1
Tadašnji političari u Jugoslaviji (podjednako)	31,9	26	57,7	29	52,2	26
Međunarodna zajednica	14,7	11	10,8	14	56,5	25
Splet okolnosti	15,9	2	28,5	2	18,9	8
Sva tri naroda podjednako		2		2		5

Kao što vidimo iz rezultata novog istraživanja, odgovornost svih aktera je prilično smanjena u percepciji pojedinih naroda. Najodgovorniji iz perspektive Bošnjaka i Hrvata i dalje ostaju Srbi kao narod (Bošnjaci 32% i Hrvati 28%), te tadašnji političari u bivšoj Jugoslaviji (Bošnjaci 26% i Hrvati 29%). Međutim, i u tim kategorijama značajno je smanjena odgovornost, posebice iz perspektive Bošnjaka. Kod Hrvata je jedino odgovornost međunarodne zajednice porasla. Kod Srba su

dominantne odgovornosti prenesene na tadašnje političare u bivšoj Jugoslaviji (26%) i međunarodnu zajednicu (25%), dok su svi ostali akteri lišeni odgovornosti. Zanimljivo je da je smrću Slobodana Miloševića značajno smanjena njegova odgovornost među ispitanicima, iako kod Bošnjaka i Hrvata i dalje ostaje najodgovorniji pojedinac za ratna stradanja. Odgovornost Franje Tuđmana i Alije Izetbegovića potpuno se gubi. Dakle, možemo zaključiti kako je ovo pitanje uvelike lišeno emocija u odnosu na 2010. godinu, činjenice se sagledavaju puno realnije, a očito postaje i manje važno u percepciji međusobnih odnosa.

3.6. Imidž Bosne i Hercegovine i pogled u zajedničku budućnost

3.6.1. „Definiranje“ Bosne i Hercegovine

Nakon što smo istražili kako se međusobno percipiraju tri naroda, pokušali smo istražiti kako doživljavaju Bosnu i Hercegovinu kao zajedničku državu. Ispitanicima su ponuđeni različiti opisi te države, koji su se proteklih godina najčešće pojavljivali u bosanskohercegovačkim medijima i medijima njihovih susjeda (*multietnička europska država, država triju konstitutivnih naroda, podijeljena država bez budućnosti, islamska država u srcu Europe, država pod paskom međunarodne zajednice*).

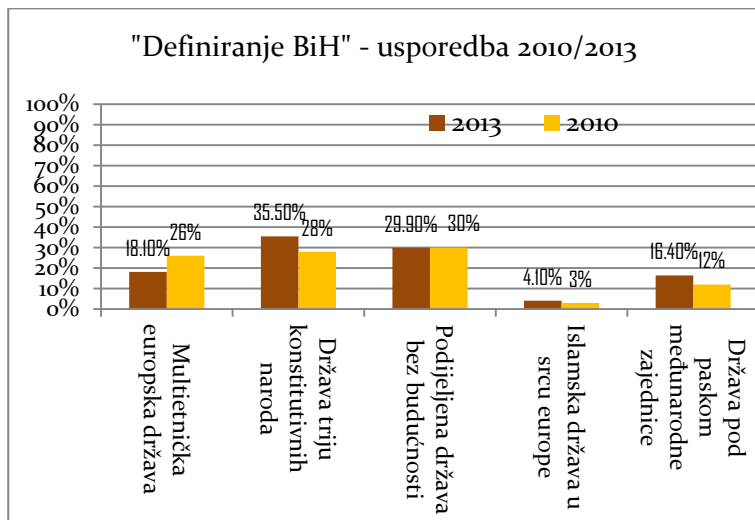
U istraživanju 2010. godine ispitanici iz tri naroda najveći konsenzus su postigli kod opisa kako je Bosna i Hercegovina „podijeljena država bez budućnosti“, te „država triju konstitutivnih naroda“. Za oba opisa se odlučilo po 29% od ukupnog broja ispitanika. Doduše, tada smo mogli uočiti i značajne razlike iz perspektive pojedinih naroda. Ukratko, za Bošnjake je BiH bila: podijeljena, multietnička europska država triju konstitutivnih naroda. Za Hrvate: podijeljena država triju konstitutivnih naroda pod paskom međunarodne zajednice. A za Srbe: država triju konstitutivnih naroda pod paskom međunarodne zajednice. Kako je Bosna i Hercegovina država pod paskom međunarodne zajednice najviše je mislilo Srba (29%) i Hrvata (23%) a najmanje Bošnjaka (12%). Kako je BiH multietnička europska država vjerovalo je 26% Bošnjaka te tek 7% Hrvata i 4% Srba. Kako je BiH država triju konstitutivnih naroda najviše su vjerovali Srbi (34%), a najmanje Hrvati (18%). U to je vjerovalo i 28% Bošnjaka. Kako je Bosna i Hercegovina podijeljena država bez budućnosti smatralo je više od 25% ispitanika u svakom narodu, a najviše Hrvata (37%) i Bošnjaka (30%), te najmanje Srba (25%).

Tablica 26. Imidž BiH – najbolji opis države – usporedna analiza 2010/2013. – ukupna populacija

	2013.	2010.
Multietnička europska država	18,10%	26%
Država triju konstitutivnih naroda	35,50%	28%
Podijeljena država bez budućnosti	29,90%	30%
Islamska država u srcu Europe	4,10%	3 %
Država pod paskom međunarodne zajednice	16,40%	12%

Dakle, novo istraživanje u odnosu na 2013. nam pokazuje kako je jedina konstanta u percepciji Bosne i Hercegovine da je to podijeljena država bez budućnosti. U toj kategoriji nema nikakvog pomaka (30%). Zanimljivo je kako je porasla percepcija Bosne i Hercegovine kao „države triju konstitutivnih naroda“ (35,50%) i to među svim narodima, te država pod paskom međunarodne zajednice (16,40%). Kategorija koja je značajno smanjena jest „multietnička država“.

Grafikon 14. Najbolji opis BiH – ukupna populacija – usporedni prikaz 2010/2013.

Dakle, u novom istraživanju dominantan je opis Bosne i Hercegovine kao „države triju konstitutivnih naroda“ (35,5% svih ispitanika – 38% Bošnjaka, 36% Srba i 32% Hrvata), te

„podijeljene države bez budućnosti“. Međutim, iako se za tu tvrdnju opredjelilo čak 30% ispitanika, velike su razlike u odgovorima s obzirom na nacionalnu pripadnost. Naime, to smatra 24% Bošnjaka, 31% Srba i čak 37% Hrvata. Kako je Bosna i Hercegovina multietnička europska država smatra 27% Bošnjaka, 12% Srba i 14% Bošnjaka. Kako je BiH država pod paskom međunarodne zajednice smatra 12% Bošnjaka, 20% Srba i 16% Hrvata.

Dakle, za Bošnjake BiH je: **država triju konstitutivnih naroda (38%), multietnička europska država (27%) i podijeljena država bez budućnosti (24%).**

Za Hrvate BiH je: **podijeljena država bez budućnosti (37%), država triju konstitutivnih naroda (32%) i država pod paskom međunarodne zajednice (16%).**

Za Srbe BiH je: **podijeljena država bez budućnosti (36%), država triju konstitutivnih naroda (31%) i država pod paskom međunarodne zajednice (20%).**

Kao što vidimo velika suglasnost u pogledu percepcije BiH vlada između Hrvata i Srba.

Tablica 27. Imidž BiH – najbolji opis države – usporedna analiza po nacionalnosti ispitanika

%	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
Multietnička europska država	27	14	12
Država triju konstitutivnih naroda	38	32	36
Podijeljena država bez budućnosti	24	37	31
Islamska država u srcu Europe	6	2	5
Država pod paskom međunarodne zajednice	12	16	20
N=1200			

Kako je BiH podijeljena država bez budućnosti u najvećoj mjeri su uvjereni ispitanici mlađi od 30 godina i to u cijeloj BiH (43%). Također čak 7% ispitanika iz te dobne skupine smatra kako je BiH islamska država u srcu Europe. Kako je BiH država triju konstitutivnih naroda smatra svaki drugi ispitanik u Tuzlanskom kantonu. Čak 43% ispitanika u Zapadno-hercegovačkom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu smatra kako je BiH podijeljena država bez budućnosti. Kako je BiH multietnička europska država u većoj mjeri smatraju umirovljenici.

3.6.2. Prevladavanje poteškoća i „redefiniranje“ Bosne i Hercegovine

Kako bismo pokušali utvrditi polazišne osnove za budućnost Bosne i Hercegovine, u ovom istraživanju smo postavili jedno novo pitanje, tražeći najbolji integrativni faktor – što uopće može održati zajedno Bošnjake, Hrvate i Srbe u Bosni i Hercegovini, s ponuđenim odgovorima.

Gledajući ukupan broj ispitanika, najviše ih se odlučilo za sljedeće tvrdnje: sličan mentalitet i kultura (36%), neimanje izbora (20%), rodbinska povezanost i prijateljstva (19,4%), sudbina i mjesto rođenja (18%), zajednička prošlost (15%) i prisila međunarodne zajednice (9%). Odgovori poput zajednički interesi, zajednička budućnost, nova zapošljavanja, novi političari i slično odabrao je relativno nizak broj ispitanika.

Gledajući po nacionalnosti ispitanika u većini tvrdnji gotovo pa postoji konsenzus, posebno kod sličnog mentaliteta i kulture, zajedničke prošlosti i prisile

međunarodne zajednice. Hrvati u najmanjoj mjeri smatraju kako je jedini uvjet zajedničkog opstanka neimanje izbora, a najviše kako su najveći „osigurač“ suradnje rodbinska povezanost i prijateljstva, te sudbina i mjesto rođenja. Bošnjaci najmanje važnom smatraju prisilu međunarodne zajednice, a Srbima je od sva tri naroda najmanje važna zajednička prošlost kao залог budućnosti.

Tablica 28. Najbolji integrativni faktori – Što može održati Bošnjake, Hrvate i Srbe zajedno?

%	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
Zajednička prošlost	16	14	13
Sudbina i mjesto rođenja	17	20	17
Rodbinska povezanost i prijateljstva	19	24	18
Sličan mentalitet i kultura	37	32	36
Prisila međunarodne zajednice	8	11	10
Neimanje izbora	24	17	18
Zajednički interesi	1	2	0
Zajednička budućnost	0	1	0
Zapošljavanje	1	2	1
Tolerancija, povjerenje, poštovanje	1	0	1
Novi političari na vlasti / politika	0	0	1
Privreda / ekonomija	0	1	1
Veće razumijevanje	1	1	1
Bolji standard	1	0	1
Prihvatanje prošlosti kakva je bila	0	1	0
Jedinstvena BiH	1	0	0
N=1200			

Umirovljenici u najvećoj mjeri vjeruju kako je zajednička prošlost zalag budućnosti (21% svih ispitanika), rodbinska povezanost se čini najvažnijom studentima i učenicima (34%), a neimanje izbora domaćicama (32%). Domaćice pritom najmanje vjeruju da će sličan mentalitet i kultura uspjeti zadržati tri naroda na okupu (23%). Nasuprot tome, čak 48% visokoobrazovanih smatra kako sličan mentalitet i kultura osiguravaju zajedništvo i u budućnosti.

U sličnoj namjeri je postavljeno i sljedeće pitanje – Što mislite što bi najbolje povezalo Bošnjake, Hrvate i Srbe? Čak 43,5% od ukupnog broja ispitanika je odgovorilo kako bi tu najviše pomogli trgovina i međusobno poslovanje, 42% se odlučilo za suradnju kroz posao i stvaranje prijateljstava, 22% za kulturnu suradnju, 15% za nogomet², 13% za politiku, kao ključ boljih odnosa, a 11% za turizam i putovanja.

Pritom i Bošnjaci, i Hrvati, i Srbi su trgovinu i međusobno poslovanje stavili na prvo mjesto, zajedničku suradnju na poslu, što vodi stavljanju prijateljstava na drugo, a kulturu i kulturnu suradnju na treće mjesto. Također postoji veliki konsenzus oko utjecaja turizma i putovanja. Bošnjaci u puno većoj mjeri naglašavaju moć nogometa i politike.

² Ovaj je odgovor bio očito pod dojmom plasmana Bosne i Hercegovine na Svjetsko nogometno prvenstvo u Brazilu 2014.

Tablica 29. Najbolji integrativni faktori – Što bi najučinkovitije moglo povezati Bošnjake, Hrvate i Srbe? – usporedna analiza

%	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
Trgovina i međusobno poslovanje	41	42	48
Kultura i kulturna suradnja	22	25	21
Turizam i putovanja	11	11	10
Politika	16	10	10
Nogomet	19	13	10
Zajednička suradnja na poslu i stvaranje prijateljstava	45	37	40
Ostalo	5	5	5
N=1200			

Kako će politika zbližiti tri naroda u Bosni i Hercegovini najmanje vjeruju ispitanici mlađi od 30 godina (samo 9%). Također su u najmanjoj mjeri od svih ispitanika izabrali trgovinu i poslovanje. Međutim, mlađi od 30 godina (studenti i učenici) najviše vjeruju u snagu kulture i kulturne suradnje (čak 40%). To mišljenje dijeli i viši menadžment (37%). Muškarci puno manje vjeruju u snagu kulture i kulturne suradnje nego žene (17% vs. 26%). U turizam i putovanja kao motivator boljeg povezivanja najviše vjeruju ispitanici u Zeničko-dobojskom kantonu (21%), a u nogomet u Tuzlanskom kantonu (21%). Domaćice u najvećoj mjeri od ostalih demografskih skupina smatraju kako je ipak politika ključ

povezivanja i suradnje, a mladi su više od ostalih demografskih skupina naglašavali i nogomet.

U prošlom istraživanju imali smo slično pitanje – Čime bi se najbolje popravili međusobni odnosi triju naroda, odnosno što bi moglo vratiti međusobno povjerenje? Tim pitanjem smo htjeli ispitanike staviti u aktivnu ulogu da odrede kojim potezom ili procesom bi najučinkovitije vratili povjerenje, normalne odnose i suživot među narodima. Kako bismo utvrdili eventualne promjene u razmišljanjima ponovili smo pitanje i uočili neke razlike u stajalištima.

Podsjetimo, 2010. najveći broj ispitanika među sva tri naroda je smatrao kako se međusobni odnosi mogu poboljšati angažiranjem boljih političara iz reda sva tri naroda (to je predložilo 49% Bošnjaka, 40% Hrvata i 40% Srba). Nešto manji konsenzus je vladao oko prijedloga da bi kvalitetniji i pravedniji zakoni pridonijeli jačanju međusobnih odnosa (to je smatralo 20% Srba, 19% Hrvata te 14% Bošnjaka). Oko ostalih prijedloga među narodima uglavnom nije bilo konsenzusa. Bošnjaci su bolju budućnost vidjeli u ukidanju entiteta i jačanju države. To je smatralo čak 49% bošnjačkih ispitanika. S druge strane, s time se uopće nisu slagali Hrvati i Srbi. Hrvati (39%) i Srbi (28%) su bolju budućnost vidjeli u ustroju države kroz tri entiteta (srpskog, bošnjačkog i hrvatskog). S druge strane, s time se nije slagao gotovo nijedan bošnjački ispitanik. I upravo na ovom pitanju se vidjelo najveće neslaganje oko budućeg uređenja države – s jedne strane može se iščitati bošnjački unitarizam, a s druge

hrvatsko-srpski „savez“ u borbi za tri entiteta, odnosno srpski interes da se očuva Republika Srpska, a hrvatski da se izbore za svoj entitet.

U istraživanju iz 2013. i dalje je na prvom mjestu tvrdnja kako Bosni i Hercegovini trebaju bolji političari na svim strana (38,4%), oko čega vlada priličan konsenzus (Bošnjaci 38%, Hrvati 33%, a Srbi 42%). Međutim, usporedimo li rezultate s prethodnim istraživanjem značajno se smanjio broj i Bošnjaka i Srba koji u to vjeruju. Na drugo mjesto se pozicionirala tvrdnja kako će BiH ulaskom u Europsku uniju očitio riješiti svoje probleme (29% svih ispitanika). U to najviše vjeruju Srbi (35%), potom Bošnjaci (29%) i Hrvati (23%). Na trećem mjestu su kvalitetniji i pravedniji zakoni te ustavne reforme (oko 18% ukupnog broja ispitanika). U to najviše vjeruju Bošnjaci (20%), pa Hrvati (17%) i Srbi (15%). Na četvrtom mjestu sa 17% nalazi se ukidanje entiteta i jačanje države. Međutim, tri naroda se uopće ne slažu oko tog pitanja. To smatra dobrim rješenjem 29% Bošnjaka, 14% Srba i samo 4% Hrvata. Donekle je pojačano povjerenje u obične ljude da mogu riješiti bosanskohercegovački „gordijski čvor“ (14% svih ispitanika). U to najviše vjeruju Hrvati (16%), zatim Bošnjaci (13%) i Srbi (12%). Slijedi tvrdnja kako je konačno rješenje stvaranje bošnjačkog, hrvatskog i srpskog entiteta, za što se odlučilo samo 6,5% od ukupnog broja ispitanika. Oko toga vlada konsenzus između Hrvata i Srba, međutim s razinom potpore od 11 i 12%. Bošnjaci to rješenje uopće ne doživljavaju kao izgledno ili korisno.

Tablica 30. Najbolji integrativni faktori – Kako popraviti narušene odnose i vratiti povjerenje među tri naroda?

%	Bošnjaci		Hrvati		Srbi	
N=1200	2010	2013	2010	2013	2010	2013
Nastojanjima i zalaganjem običnih ljudi	12	13	4	16	12	12
Kvalitetnijim zakonodavstvom i pravednijim ustavnim uređenjem	14	20	19	17	20	15
Boljim političarima na svim stranama	49	37	40	41	40	34
Ukidanjem entiteta i jačanjem države	49	29	7	4	3	14
Stvaranjem hrvatskog, bošnjačkog i srpskog entiteta	0	1	39	11	28	12
Ulaskom BiH u Europsku uniju	20	29	10	23	23	35
Nešto drugo	0	1	0	2	5	5
Ne znam	0	2	3	4	1	5

U odnosu na tri godine ranije, pojedini narodi su približno korigirali svoja stajališta u pojedinim kategorijama. Primjerice, Hrvati više zdušno ne podržavaju stvaranje trećeg entiteta ili smatraju da takav ishod nije moguć u ovakvim političkim okolnostima (smanjen izbor sa 39% na 11%). Istodobno je za čak 13% ispitanika kod Hrvata povećano mišljenje kako eventualni ulazak BiH u Europsku uniju može pridonijeti normalizaciji odnosa u BiH. Jedino ostaju na stajalištu da su nužno potrebni bolji političari na svim stranaka da BiH

krene naprijed (čak 41% hrvatskih ispitanika), potom vjeruju u pravednije ustavno uređenje i bolje zakone. Kod Hrvata je također uočljiv ogroman porast povjerenja u obične ljude da svojim zalaganjem mogu učiniti pomake u jačanju međusobnih odnosa.

Značajan je porast vjere u EU kao spasiteljicu BiH i kod Srba (sa 23% na 35%). Kod srpskih ispitanika je zanimljiv porast mišljenja kako treba ukinuti entitete, a time i Republiku Srpsku, te jačati BiH (sa 3% na 14%). Jedino su Bošnjaci postali uvjereniji kako kvalitetnije zakonodavstvo i ustavne reforme mogu spasiti BiH (porast sa 14% na 20%). Kod bošnjačkih ispitanika je jako zanimljiv trend pada razmišljanja da treba ukinuti entitete i jačati jedinstvenu državu (sa 49% na 37%).

Dakle, vidljivi su pomaci ispitanika iz tri naroda u pogledu rekonstrukcije BiH. Hrvati više masovno ne insistiraju na uspostavi trećeg entiteta. Bošnjaci su očito shvatili da ukidanje entiteta i jačanje jedinstvene države nije jedini put, a povećava se i broj Srba koji u ukidanju entiteta ne vide ugrožavanje vlastite pozicije. Također je zanimljivo da Europska unija konačno postaje svojevrsni magnet za kojeg građani BiH smatraju da bi mogao donijeti pozitivne promjene BiH prilikom mogućeg ulaska. Očito je na taj trend utjecao i ulazak Hrvatske u EU 1. srpnja 2013. Situacija se čini još pozitivnijom kad ove podatke usporedimo sa slaganjima s pojedinim tvrdnjama o BiH i odnosima tri naroda s početka ovog poglavlja, u kojima se vidi značajno povećanje otvorenosti sva tri

naroda, u odnosu na 2010. godinu, posebice oko budućeg uređenja BiH.

3.6.3. Elementi novog identiteta BiH i konkurentske prednosti

Bosna i Hercegovina u svijetu je nedvojbeno najprepoznatljivija po ratu. O tome uostalom svjedoči činjenica kako je „rat u Bosni“ postao gotovo filmski stereotip. Tako će biti – kažu teoretičari imidža države – sve dok Bosna i Hercegovina ne ispriča neku atraktivniju priču o sebi ili s rata preusmjeri pozornost na kvalitete i prednosti zemlje kroz neki značajniji međunarodni događaj. Što je to što bi moglo simbolizirati suvremeni identitet Bosne i Hercegovine i što bi se pojavilo u mislima jednog stranca na spomen ove države, a da nije rat? Što je to po čemu je posebna, odnosno što njezini narodi nastoje iskomunicirati prema inozemstvu kao svoje simbole, prednosti ili karakteristike, kao zajednički državni identitet? Na to pitanje zasigurno ne možemo odgovoriti tako jednostavno, ni simbolično. Razlog tome je što još uvijek očito nemamo jasno definiran bosanskohercegovački identitet, po kojem bi drugi mogli doživljavati sve njezine građane, a očito ne postoji ni nacionalni «konsenzus» oko tog pitanja među narodima koji ovdje žive. Zato smo ispitanicima postavili pitanje – Što su najveći aduti Bosne i Hercegovine, u odnosu na njezino okruženje i po čemu bi trebala biti prepoznatljiva u svijetu u budućnosti? Ponuđeni odgovori su kreirani na

temelju realnih elemenata identiteta, kako bi se vrednovala njihova percepcija i emocionalni odnos prema njima.

Kao najveću prednost BiH i njezinih naroda najviše ispitanika je istaknulo: mentalitet ljudi, gostoljubivost i otvorenost (24%), potom prirodne ljepote i raznolikost (21,5%), dobro susjedstvo (okruženje) – 17%, slijedi multikulturalnost, različite vjere i kulture (14,5%), bogata i neiskorištena kulturna baština (10,5%), te na kraju turistička ponuda, atrakcije i potencijali (6,5%) i geografski položaj (5,5%).

Hrvati i Bošnjaci najviše naglašavaju mentalitet ljudi, gostoljubivost i otvorenost, a Srbi prirodne ljepote i raznolikost, iako je i među srpskim ispitanicima izrazito naglašen mentalitet ljudi, gostoljubivost i otvorenost. Riječ je o kategoriji koja se pripisuje, vidjeli smo u prethodnim rezultatima, svim narodima. Bošnjaci i Hrvati su na drugo mjesto pozicionirali prirodne ljepote i raznolikost. Međutim, odmah uz tu kategoriju Bošnjaci ističu multikulturalnost i susret različitih vjera i kultura kao glavni adut BiH, a Hrvati i Srbi dobro okruženje, odnosno povezanost i pozitivne trendove koji dolaze iz Hrvatske i Srbije. Zanimljivo je da to smatra i 16% Bošnjaka. Bogatu, a neiskorištenu kulturnu baštinu u nešto većoj mjeri percipiraju Bošnjaci, pa Srbi i Hrvati. Sva tri naroda se slažu oko toga da domaći turistički potencijali i atrakcije još nisu na razini na kojoj bi mogli postati globalni adut zemlje. Također je prilično potcijenjen geografski položaj zemlje.

Tablica 31. Najveći aduti Bosne i Hercegovine u stvaranju novog identiteta i međunarodnom pozicioniranju – usporedna analiza

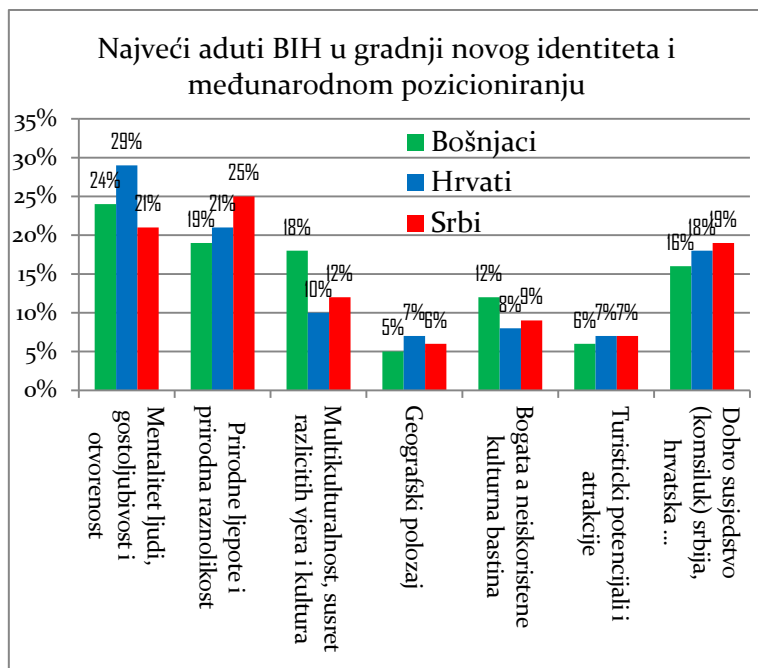
	Bošnjaci	Hrvati	Srbi
Mentalitet ljudi, gostoljubivost i otvorenost	24%	29%	21%
Prirodne ljepote i prirodna raznolikost	19%	21%	25%
Multikulturalnost, susret različitih vjera i kultura	18%	10%	12%
Geografski položaj	5%	7%	6%
Bogata, a neiskoristena kulturna bastina	12%	8%	9%
Turistički potencijali i atrakcije	6%	7%	7%
Dobro susjedstvo (okruženje) - Srbija, Hrvatska...	16%	18%	19%

Prirodne ljepote kao najjači adut BiH u najvećoj mjeri ističu mlađi od 30 godina, a najmanje stariji od 60 i umirovljenici. Mladi su također najsvjesniji bogate, a neiskorištene kulturne baštine, te ih je najmanje navelo susjedstvo i okruženje kao adut, baš kao i ispitanici sa visokom stručnom spremom. Umirovljenici i ispitanici s najnižim primanjima u najvećoj mjeri ističu dobro okruženje, odnosno susjedstvo. Multikulturalnost i različitosti najviše ističu ispitanici s visokoškolskim obrazovanjem, a geografski položaj ispitanici s najvišim primanjima po kućanstvu.

Mentalitet ljudi u većoj mjeri nego ostali su navodili ispitanici u Zeničko-dobojskom kantonu (35%), slijede Hercegovačko-neretvanski kanton (31%) te distrikt Brčko (32%). U odnosu na ispitanike iz ostalih dijelova BiH, ispitanici iz Zeničko-dobojskog kantona najmanje su

naglašavali prirodne ljepote i raznolikost (12%). Mentalitet, otvorenost i gostoljubivost ljudi su u najmanjoj mjeri isticali ispitanici iz sjevernog dijela Republike Srpske. Ispitanici iz Tuzlanskog kantona najlošije su ocijenili geografski položaj i turističku ponudu, odnosno potencijale. Geografski položaj kao najjači adut u većoj mjeri od ostalih isticali su zaposleni u javnom sektoru, a dobro susjedstvo i dobre utjecaje iz Hrvatske i Srbije su u najvećoj mjeri navodile domaćice te umirovljenici. Službenici i viši menadžeri u većem postotku od ostalih su navodili multikulturalnost, te različite vjere i kulture kao najveći adut.

Grafikon 15. Najveći aduti Bosne i Hercegovine u stvaranju novog identiteta i međunarodnom pozicioniranju – usporedni prikaz

I ovo istraživanje je potvrdilo svijest o izvrsnim konkurentskim prednostima Bosne i Hercegovine u gradnji novog zajedničkog identiteta i međunarodnom pozicioniranju zemlje. Budući da su ispitanici iz sva tri naroda svjesni potencijala zemlje, a navedene osobine istaknute kao prednosti podjednako dijele i Bošnjaci, i Hrvati, i Srbi, te pojedinačno i zajedno baštine bogato kulturno nasljeđe i očuvanu i raznoliku prirodu, to je izvrsna osnova za brendiranje BiH.

4. Zaključak

Općenito gledajući rezultate istraživanja možemo zaključiti kako su ipak vidljivi pomaci u odnosu na istraživanje iz 2010., posebno kad su u pitanju međusobna percepcija i odnosi između tri konstitutivna naroda. Značajno je smanjena negativna prizma kroz koju se narodi međusobno promatraju i procjenjuju te se čini da, umjesto emocijama nabijenih zaključaka, dolazimo u fazu realnijeg sagledavanja bosanskohercegovačke stvarnosti.

Najveća konstanta jest pesimizam prema sadašnjosti i budućnosti ovakve Bosne i Hercegovine. Kao i u proteklom istraživanju, 30% građana BiH i dalje vjeruje kako je ovo „podijeljena država bez budućnosti“. Pritom je taj dojam prisutan kod sva tri naroda, doduše najizraženiji kod Hrvata (37%, a najslabiji kod Bošnjaka – 24%). Posebno zabrinjava činjenica kako su u to najuvjereniji mlađi od 30 godina i to na prostoru cijele države i među sva tri naroda. Kako je BiH podijeljena država bez budućnosti uvjereni su čak 43% mladih.

U pogledu trenutnog ustrojstva države vlada izrazito nezadovoljstvo među Bošnjacima i Hrvatima, ali čak i među 27% Srba, koji su suglasni sa tvrdnjom kako je BiH Daytonskim sporazumom nelogično podijeljena i kako to treba mijenjati. Očito je to jasan apel za ozbiljne reforme. Vezano uz reforme, više od 40% ispitanika iz sva tri naroda smatra kako međunarodna zajednica i visoki predstavnici uopće nisu pomogli u rješavanju nagomilanih problema u BiH. A čak 68% Srba, 53%

Hrvata i 45% Bošnjaka vjeruje da bi tri naroda došla do konačnog dogovora bez tutorstva međunarodne zajednice, što jasno govori o percepciji uloge i angažmana međunarodne zajednice, koja već godinama ne uspijeva napraviti nikakve pomake.

Zanimljivo je kako je u ovom istraživanju puno naglašenija činjenica kako je BiH „država tri konstitutivna naroda“ nego ranije (porast sa 28% na 35% ukupne populacije). I ta je činjenica izrazito naglašena i važna kod sva tri naroda (Bošnjaci 38%, Srbi 36%, Hrvati 32%).

Čak 86% Bošnjaka, 84% Hrvata i 82% Srba smatra kako je BiH „podjednako i bošnjačka, i hrvatska, i srpska“. Međutim, nakon ovog poželjnog odgovora, zanimljivo je kako se već na sljedećem pitanju čak 32% Bošnjaka složilo s tvrdnjom kako je BiH „najprije zemlja Bošnjaka i Bosanaca, a onda Srba i Hrvata“. Takva razmišljanja, koja su očito prisutna i u javnom životu uvelike iritiraju pripadnike hrvatskog i srpskog naroda. Tako kod pitanja što bi trebali Bošnjaci promijeniti u svome ponašanju, hrvatski i srpski ispitanici gotovo jednoglasno odgovaraju (47% ispitanika među oba naroda) kako bi Bošnjaci trebali prestati smatrati Bosnu i Hercegovinu kao da je samo njihova. Bošnjaci im uzvraćaju (40% za Srbe i 34% za Hrvate) da se prema Bosni i Hercegovini ne odnose kao prema rezervnoj domovini te da pokažu više odgovornosti prema vlastitoj državi.

Iako su zahtjevi jednih naroda prema drugima izrazito jasni i očito utemeljeni na nekim potezima njihovih predvodnika, činjenica je kako je značajno

porasla pozitivna percepcija drugih pa čak i razina povjerenja. O tome svjedoči niz pitanja. Primjerice, kod stereotipa, koji su 2010. bili prilično negativno intonirani. U ovom istraživanju od negativnih stereotipa koje su pripadnici jednog naroda svojedobno upućivali drugima (npr. agresivni, nadmeni, okrutni, hladni, neiskreni) jedino je „preživio“ stereotip dvoličnosti, kojima se sva tri naroda podjednako „časte“. Dakle, prevladavaju pozitivni stereotipi i to su prilično slični, što jasno govori kako su ispitanici druge počeli doživljavati sličnima sebi. Također je porastao postotak onih koji drugim narodima ne zamjeraju ništa. Čak je pojačana ocjena percepcije međusobnih odnosa i to između sva tri naroda. Pritom su tradicionalno i dalje najlošiji odnosi Bošnjaka i Srba, dok Hrvati predstavljaju poželjnije partnere za oba naroda (posebice za Srbe koji prema Hrvatima imaju najmanju etničku distancu). Kako su baš Hrvati najlošije prošli nakon rata, uvjerena je većina ispitanika, pa su i zbog toga moguće simpatije kod običnih ljudi. Naime, na pitanje „Što mislite koji se narod najbolje pozicionirao i izvukao najveću korist nakon rata?“ većina Bošnjaka je odgovorila – Srbi (31%). S time se slažu i Hrvati (27%). Srbi pak smatraju da su najbolje prošli Bošnjaci (30%).

Došlo je do značajnog smanjenja etničke distance u odnosima svih naroda. Pritom Bošnjaci još zadržavaju najveću distancu prema druga dva naroda. I ono što posebno zabrinjava jest rast etničke distance kod mladih ljudi i to u svim narodima. Također mladi prednjače u pridavanju pažnje nacionalnosti kod biranja prijatelja.

Najlošiji odnosi među narodima su u tzv. miješanim kantonima i tu je očito premalo učinjeno u vraćanju povjerenja. Primjerice, čak 36% ispitanika u Hercegovačko-neretvanskom kantonu dalo je tek dvojku trenutačnim odnosima Bošnjaka i Hrvata. Posebno zabrinjava pogoršanje percepcije drugih u Sarajevskom kantonu.

Građani Bosne i Hercegovine smatraju kako su još snažno prisutne posljedice rata i to s visokim konsenzusom ispitanika iz sva tri naroda (73%). Međutim, pripadnici sva tri naroda su pokazala spremnost za međusobnim oprostom i pomirenjem (više od 80% ispitanika). Pritom su Bošnjaci u nešto manjoj mjeri spremni zaboraviti što se događalo. Haaški sud očito nije uspio donijeti u Bosnu i Hercegovinu satisfakciju oko zadovoljenja pravde. To smatra više od 40% ispitanika iz sva tri naroda. Također još nema konsenzusa oko krivnje za rat u Bosni i Hercegovini. Međutim, ovom pitanju građani očito više ne pridaju pozornost kakva je bila prije tri godine. Među Bošnjacima i Hrvatima i dalje se u najvećoj mjeri krivnja pripisuje Srbima, kao narodu, te Slobodanu Miloševiću kao najodgovornijem pojedincu. Sva tri naroda su uspjela postići konsenzus oko krivnje svih tadašnjih jugoslavenskih političara i međunarodne zajednice. Svi ostali akteri, uključujući Izetbegovića i Tuđmana su potpuno lišeni bilo kakve odgovornosti i to u sva tri naroda.

U odnosu na proteklo istraživanje značajno je smanjena percepcija Bosne i Hercegovine kao

„multietničke europske države“ (sa 26% na 18%). U to posebno sve manje vjeruju Srbi i Hrvati (Hrvati 14% a Srbi 12%). Istodobno je porasla percepcija države „pod paskom međunarodne zajednice“ (sa 12% na 16,40%). U to su najuvjereniji Srbi a najmanje Bošnjaci.

Zanimljivo je kako među narodima postoji priličan konsenzus oko toga „što ih drži na okupu“ i što je temeljni zalag budućе suradnje i suživota. To su ponajprije „sličan mentalitet i kultura“ (Bošnjaci 37%, Srbi 36% i Hrvati 32%). No, već na drugom mjestu je „neimanje izbora“, odnosno bezvoljno pomirenje s datošću. Ta je kategorija nešto naglašenija kod Bošnjaka nego kod druga dva naroda. Hrvati u nešto većoj mjeri navode mjesto rođenja i sudbinu te rodbinsku povezanost i prijateljstva kao datosti koje tri naroda drže na okupu.

Među Bošnjacima, Hrvatima i Srbima je priličan konsenzus i oko toga što bi ih moglo najbolje povezati i natjerati na veću suradnju. Čak 43,5% svih ispitanika navelo je trgovinu i međusobno poslovanje, 42% suradnju kroz posao i stvaranje prijateljstava, a 22% kulturnu suradnju. Pritom su razlike među pojedinim narodima o tom pitanju minimalne. Zanimljivo je kako mladi najviše vjeruju u snagu kulturne suradnje (čak 40%) a najmanje da bi ih politika mogla zbližiti s drugima.

Konsenzus je ostao i oko pitanja što Bosnu i Hercegovinu može izvući iz trenutačne krize, odnosno kako popraviti međusobne odnose i vratiti povjerenje. Čak 38% ispitanika kaže kako to mogu učiniti jedino bolji političari na svim stranama. Novost je porast nade u

Europsku uniju, odnosno uvjerenje građana da će se ulaskom BiH u EU riješiti mnogi problemi. U to vjeruje oko 30% ispitanika.

U odnosu na 2010. kad je provedeno prvo istraživanje, pojedini su narodi približno korigirali svoja stajališta kad je u pitanju njihovo viđenje izlaska iz bosanskohercegovačke krize. Zapravo najveća je novost kako su sva tri naroda pokazala spremnost da naprave ustupke, odnosno da odustanu od svojih maksimalističkih zahtijeva koje su prethodno pokazivali u odnosu na druga dva naroda. Primjerice, Hrvati više ne insistiraju na stvaranju trećeg entiteta ili smatraju da takav ishod nije moguć u ovakvim političkim okolnostima (smanjen izbor sa 39% na 11%). Istodobno je za čak 13% ispitanika kod Hrvata povećano mišljenje kako eventualni ulazak BiH u Europsku uniju može pridonijeti normalizaciji odnosa u BiH, što je očito potaknuto iskustvima ulaska Hrvatske u tu zajednicu.

Značajan je porast vjere u EU kao spasiteljicu BiH i kod Srba (sa 23 na 35%). Kod srpskih ispitanika je zanimljiv porast mišljenja kako treba ukinuti entitete, a time i Republiku Srpsku te jačati BiH. Jedino su Bošnjaci postali uvjereniji kako kvalitetnije zakonodavstvo i ustavne reforme mogu spasiti BiH (porast sa 14 na 20%). Ali kod bošnjačkih ispitanika je jako zanimljiv trend pada razmišljanja da treba jačati jedinstvenu državu (sa 49 na 37%). Još je veće iznenađujuće razmišljanje čak 37% Bošnjaka kako je pravedno da svaki narod u BiH ima „svoj entitet u kojem će razvijati svoju posebnost i surađivati s

drugima kao što je to u Švicarskoj“. Moguće da je uspordba sa Švicarskom dodatno potaknula takve odgovore jer je riječ o uspješnom modelu, odnosno o jednoj od najbogatijih i uspješnijih europskih država, u kojoj sasvim normalno žive tri naroda i razvijaju svoje posebnosti.

Dakle, vidljivi su pomaci ispitanika iz tri naroda u pogledu rekonstrukcije BiH. Hrvati više masovno ne insistiraju na uspostavi trećeg entiteta. Bošnjaci su očito shvatili da jačanje jedinstvene države nije jedini put, a povećava se i broj Srba koji u reformi vlastitog entiteta ne vide ugrožavanje vitalnih interesa. Također je zanimljivo da Europska unija konačno postaje svojevrсни magnet.

U pogledu stvaranja novog identiteta Bosne i Hercegovine, narodi su postigli suglasnost da je najveća zajednička prednost bosanskohercegovačkih naroda – mentalitet ljudi, gostoljubivost i otvorenost (24%) te prirodne ljepote i raznolikost (21,5%). Uz multikulturalnost, to je temeljac na kojem bi Bosna i Hercegovina mogla graditi i novu međunarodnu prepoznatljivost, jer su to vrijednosti koje sva tri naroda dijele podjednako i smatraju svojim. Dakle, ipak ima nade za Bosnu i Hercegovinu ukoliko bude snage i volje napraviti pomake koje ljudi očito silno žele. Istraživanje je pokazalo kako su obični ljudi, za razliku od svojih političkih vođa, spremni i za reforme, iskorake i promjene u smislu stvaranja normalnije države i boljih odnosa.

Bilješka o autoru

dr.sc. Božo Skoko je profesor na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, gdje vodi poslijediplomski studij iz odnosa s javnošću, te predaje kolegije posvećene problematici odnosa s javnošću, imidža i brendiranja. Jedan je od vodećih regionalnih stručnjaka za upravljanje identitetom i imidžom država i odnose s javnošću. Doktorirao je politologiju, specijaliziravši se za područje međunarodnih odnosa i ulogu identiteta i imidža država u suvremenim međunarodnim odnosima. Suutemeljitelj je vodeće hrvatske agencije za odnose s javnošću Millenium promocije. Kao konzultant u odnosima s javnošću vodio je mnogobrojne komunikacijske projekte diljem svijeta, te savjetovao menadžere, političare, korporacije i institucije.

Objavio je sljedeće knjige: *Hrvatska – identitet, image i promocija* (Školska knjiga, 2003.), *Priručnik za razumijevanje odnosa s javnošću* (Millenium promocija, 2006.), *Država kao brend* (Matica hrvatska, 2009.), te *Hrvatska i susjedi* (AGM, 2010.). Autor je i mnogorojnih znanstvenih i stručnih radova posvećenih identitetu i imidžu Bosne i Hercegovine i odnosima njezina tri konstitutivna naroda. Među ostalim, autor je i studija: „Što Hrvati, Bošnjaci i Srbi misle jedni o drugima a što o Bosni i Hercegovini?“ (Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo, 2010.), te „*The Image of Bosnia and Herzegovina and its Citizens in Croatia and Serbia*“ (Friedrich Ebert Stiftung, Sarajevo, 2012.).

Radio je kao novinar i urednik na Hrvatskoj televiziji od 1996. do 2001. Povremeni je dopisnik Federalne televizije u Sarajevu i hrvatskog programa Radio New Yorka. Redovito objavljuje analize i kolumne u Večernjem listu i Svjetlu riječi. Rođen je 1976. u Ljubuškom (Bosna i Hercegovina).

Kontakt: bozo.skoko@mpr.hr / www.bozskoko.com

